

ISSN 2029 –7130

KOLPINGO KOLEGIJA

KOLPING UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

**IŠŠŪKIAI IR SOCIALINĖ ATSAKOMYBĖ
VERSLE**

*CHALLENGES AND SOCIAL RESPONSIBILITY IN
BUSINESS*

**Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos pranešimų
medžiaga**
International Applied Research Conference Proceedings

Kaunas, 2020

KONFERENCIJOS MOKSLINIS KOMITETAS

Pirmininkas

Prof. dr. Hermann Knoedler, Ekonomikos, technologijų ir kultūros taikomųjų mokslų universitetas, Vokietija

Nariai:

Prof. dr. Daiva Beržinskienė-Juozainienė, Šiaulių universitetas, Panevėžio kolegija

Prof. dr. Sigrid A. Bathke, Landshuto taikomųjų mokslų universitetas, Vokietija

Prof. dr. Nijolė Petronėlė Večkienė, Trečiojo amžiaus universitetas

Doc. dr. Rūta Meištė, Utenos kolegija

Doc. dr. Regina Navickienė, Kolpingo kolegija

Dr. Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė, Kolpingo kolegija

CONFERENCE SCIENTIFIC COMMITTEE

Chairman

Prof. dr. Hermann Knoedler, HWTK University of Applied Sciences, Germany

Members:

Prof. dr. Daiva Beržinskienė-Juozainienė, Šiauliai university, Panevezys University of Applied Sciences

Prof. dr. Sigrid A. Bathke, Landshut University of Applied Sciences, Germany

Prof. dr. Nijolė Petronėlė Večkienė, University of the Third Age

Doc. dr. Rūta Meištė, Utena University of Applied Sciences

Doc. dr. Regina Navickienė, Kolping University of Applied Sciences

Dr. Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė, Kolping University of Applied Sciences

KONFERENCIJOS ORGANIZACINIS KOMITETAS

Pirmininkė

Dr. Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė, Kolpingo kolegijos direktorė

Nariai:

Evelina Darulienė, Socialinės gerovės centro vadovė, Kolpingo kolegija

Gintarė Milčė, Patirtinio mokymosi centro koordinatorė, Kolpingo kolegija

Simona Snitkaitė-Karevienė, Ryšių su visuomene specialistė, Kolpingo kolegija

Renata Butkutė, Direktorės padėjėja (sekretorė), Kolpingo kolegija

Juozas Stoškus, Kompiuterių tinklo administratorius, Kolpingo kolegija

THE ORGANIZING COMMITTEE

Chairman

Dr. Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė, Director of Kolping University of Applied Sciences

Members:

Evelina Darulienė, Head of Social Welfare Center, Kolping University of Applied Sciences

Gintarė Milčė, Experiential Learning Center Coordinator, Kolping University of Applied Sciences

Simona Snitkaitė-Karevienė, Public Relations Specialist, Kolping University of Applied Sciences

Renata Butkutė, Assitant Director (Secretary), Kolping University of Applied Sciences

Juozas Stoškus, IT Administrator, Kolping University of Applied Sciences

Straipsniai įvertinti mokslinio komiteto narių. Autorių tekstų kalba ir stilius neredaguoti.

Papers were selected and reviewed by the members of Conference Scientific Committee

© Kolpingo kolegija, 2020

IŽANGA

2020 metais visą pasaulį užklupusi Koronaviruso (Covid-19) pandemija - didelis sukrėtimas tiek Europos Sąjungos, tiek viso pasaulio ekonomikai, sukėlęs nemenkus iššūkius ir socialinėje, sveikatos apsaugos, ugdymo ir kt. srityse. Natūralu, jog taip staiga susidūrus su mums dar nežinomos epidemijos atsiradimo atvejais, užklupo neužtikrintumo ir nesvarumo jausmų antplūdis. Visgi šis laikotarpis leidžia peržvelgti turimas vertybes, atsigręžti į tarpasmeninius santykius, įvairių pagalbos profesijų identitetą ir svarbą. Sudėtingomis sąlygomis gyvenantys žmonės ima keisti savo veikimo ir interakcijų būdus, daugiau dėmesio pradeda skirti tam, kaip apsaugoti save ir kitus, kaip susitelkti ir tapti labiau bendruomeniškais vardan visų gerovės.

Šiame beprotiškai skubančiame, vartotojiškame pasaulyje, išgyvenančiame nuolat šiltejančio klimato, ardančio gamtos jėgų pusiausvyrą, padarinius, pandemijos laikotarpis tarsi leido pasauliui atsipūsti ir šiek tiek nurimti, kiekvienam susitelkti ramybėje ir tyloje. Kaip Tomas Mertonas rašė apie tikrąją tylą: „jei nesustosime, kad pasinertume į tylą, į būti, toliau ekvimos savo gyvenimą, bet ir išmokti atsipūsti.“ O kartu turime ne tik sustoti ir atsitraukti nuo gyvenimo šurmulio, bet ir išmokti atsipūsti.“ O kartu turime mokytis reflektuoti išgyvenamą patirtį.

Tad neatsitiktinai šiais metais Kolpingo kolegijos tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos leidinyje „Iššūkiai ir socialinė atsakomybė versle“ aptariamos tokios temos kaip mikroekonominis ir makroekonominis veiksmų ir užimtumo sąveika, savaiminio mokymosi vaidmuo mokymosi visą gyvenimą kontekste. Atkreiptas dėmesys į pagalbos profesijų svarbą: karitatyvinio socialinio darbo reikšmę šiuolaikinėje visuomenėje, intensyviosios terapijos slaugytojų kritinio mąstymo ypatumus. Dalis straipsnių skirti ugdymo sričiai kintančiomis sąlygomis, aptariant studentų ir dėstytojų bendradarbiavimo svarbą studijų procese, studentų pasirėmimą įsidarbinimui. Aplinkos apsaugos srityje aptariami gamtinių kelionių ypatumai. Tikimės, jog šis leidinys suteiks skaitytėjams galimybę pagilinti savo žinias, apmąstyti savo asmeninius ir profesinius įsipareigojimus bendruomenei ir saugios visuomenės kūrimui.

*Dr. Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė
Kolpingo kolegijos direktore*

INTRODUCTION

The Coronavirus (Covid-19) pandemic that has caught off guard the entire world in 2020 is a major shock to the economy of both the European Union and the world, causing considerable challenges in the social, healthcare, educational and other areas. Naturally, in the face of such a sudden outbreak of an epidemic we had not yet known, there has been a surge of feelings of insecurity and weightlessness. Nevertheless, this period allows us to review the values we hold, to look back at interpersonal relationships, the identity and importance of various professions that provide help. People living in complicated circumstances begin to change the ways they act and interact, starting to focus more on how to protect themselves and others, how to pull together and become more community-focused for the well-being of all.

In this insanely fast-paced, consumer world, experiencing the effects of the constantly warming climate that upsets the balance of the forces of nature, the period of pandemic seems to have allowed the world to catch its breath and calm down a bit, for everyone to concentrate in peace and silence. As Thomas Merton wrote about the true silence: “If we do not stop so that we can immerse ourselves in silence, in being, we will continue to waste our lives to become what we do not want to be, we will continue to do what no one asks us to do. So we must not only stop and get away from the turmoil of life, but also learn to relax.”

So it is no coincidence that this year, the publication “Challenges and Social Responsibility in Business” of the International scientific and practical conference by Kolping University of Applied Sciences discusses such topics as the interaction of microeconomic and macroeconomic factors and employment, the role of informal learning in the context of lifelong learning. Attention was paid to the importance of professions that provide help: the significance of charitable social work in modern society, the peculiarities of critical thinking of intensive care nurses. Some of the articles are devoted to the field of education in changing conditions, discussing the importance of collaboration between students and teachers in the study process, readiness of students for employment. In the field of environmental protection, the special aspects of nature trips are discussed. We hope that this publication will provide readers with an opportunity to increase their insight, to reflect on their personal and professional responsibilities to the community and in the creation of safe society.

*Dr. Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė,
Director
of Kolping University of Applied Sciences*

TURINYS / CONTENTS

- 1 **Sandra Jakštienė, Rūta Meištė**
*INTERACTION BETWEEN MICROECONOMIC AND MACROECONOMIC
FACTORS AND EMPLOYMENT*
*MIKROEKONOMINIŲ IR MAKROEKONOMINIŲ VEIKSNIŲ IR UŽIMTUMO
SAVEIKA* 5

- 2 **Jelena Zascerinska, Ludmila Aleksejeva, Mihails Zascerinskis, Olga Gukovica,
Anastasija Aleksejeva**
*LANGUAGE GUIDELINES ON STUDENTS' BIOGRAPHY WRITING AS A MEANS
OF SELF-PRESENTATION FOR RECRUITMENT AND EMPLOYMENT*
*KALBOS GAIRĖS STUDENTŲ BIOGRAFIJOS RAŠYMUĮ KAIP PRIEMONĖ
UŽIMTUMUI IR ĮDARBINIMUI* 12

- 3 **Skaidrė Gūtmanė**
CARITATIVE SOCIAL WORK AS INNOVATION FROM ANTIQUITY
KARITATYVINIS SOCIALINIS DARBAS KAIP NAUJOVĖ IŠ ANTIKOS 22

- 4 **Renata Vimantaitė, Sandra Eismantienė**
*INTENSYVIOSIOS TERAPIJOS SLAUGYTOJŲ KRITINIO MĄSTYMO SKIRTUMŲ
DIENOS IR NAKTIES DARBO METU ANALIZĖ*
*ANALYSIS OF CRITICAL THINKING DIFFERENCES BETWEEN INTENSIVE
CARE UNIT NURSES DURING DAY AND NIGHT SHIFTS* 29

- 5 **Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė**
*ROLE OF INFORMAL LEARNING IN THE CONTINUUM OF LIFELONG
LEARNING*
*NEFORMALIOJO MOKYMOSI VAIDMUO VISĄ GYVENIMĄ TRUNKANČIO
MOKYMOSI METU* 39

- 6 **Gintarė Milčė**
STUDENTŲ IR DĖSTYTOJŲ BENDRADARBIAVIMAS STUDIJŲ PROCESĖ
*COLLABORATION BETWEEN STUDENTS AND TEACHERS IN THE STUDY
PROCESS* 46

- 7 **Iveta Varnagirytė-Kabašinskiė**
GAMTINIŲ KELIONIŲ YPATUMAI
PECULIARITIES OF NATURE TRIPS 53

INTERACTION BETWEEN MICROECONOMIC AND MACROECONOMIC FACTORS AND EMPLOYMENT

SANDRA JAKSTIENE¹, RUTA MEISTE²

¹ Utena University of Applied Sciences

² Kolping University of Applied Sciences

SUMMARY

The paper explores the interaction between microeconomic and macroeconomic factors and employment. The scientific problem of the research is formulated by raising the problematic question: What is the interaction between microeconomic and macroeconomic factors and employment? The aim is to analyse the interaction between microeconomic and macroeconomic factors and employment.

Research methods used in this research: academic literature analysis, systematization and grouping the information, comparison, detailing.

The research aims to identify the factors that may affect employment if it makes the impact on microeconomic and macroeconomic factors. It can be argued that in the research, the choice of the factors that may affect employment is subjective, based solely on the researcher's point of view. The research data indicates that micro-level factors can be divided into two main groups: 1) human factors that are related to individuals; 2) technical and technological factors, which are related to the enterprise activities; and macro-level factors are also divided into two main groups: 1) general economic factors; 2) migration factors. The research confirms the interdependence of employment and employment determinants, and their influence on different labour market segments. Only knowing the factors affecting the employment in the labour market segments, decisions on employment growth can be made.

INTRODUCTION

In addition to classifying the factors involved in economic studies, it is important to identify those determining factors, which have the greatest impact on employment. The effective functioning of the labour market is influenced by both microeconomic and macroeconomic factors. The research, carried out by Keynes, a supporter of classical economics, proved the existence of strong links between changes in the economic environment and employment. Lithuania is one of the small open economies, i.e. highly dependent on changes in the external environment economic systems, and that the labour market is an open and sensitive system, therefore it is affected by many factors as well.

The assessment of the impact of microeconomic and macroeconomic factors on employment should start with the identification of micro and macroeconomic determinants on employment. Therefore, *the research problem* could be formulated presenting the following question: *what is the interaction between microeconomic and macroeconomic factors and employment?*

Research object - interaction between microeconomic and macroeconomic factors and employment.

Research aim - to analyse the interaction between microeconomic and macroeconomic factors and employment.

Objectives:

1. to classify employment determinants.
2. to determine the impact of microeconomic factors on employment.
3. to identify the impact of macroeconomic factors on employment.

Research methods: academic literature analysis, information grouping, comparison, detailing.

Research organisation. Research was organized in four stages: research problem formulation, research design creation, information gathering, research data analysis and conclusion formulation (see Fig. 1).

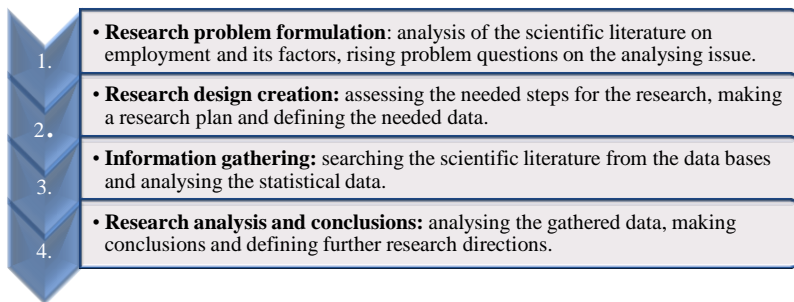

Fig. 1. **Research Organization**

Research ethics. It must be stated that the research was conducted in accordance with ethical principles: privacy, anonymity, confidentiality, goodwill, respect for personal dignity, fairness, the right to accurate information about the research and the results of the use of the research.

Classification of employment determinants

The employment-related factors are of particular importance in the analysis of the interaction between microeconomic and macroeconomic factors and employment. Recently, the importance of employment and its factors (microeconomic and macroeconomic) has been increasingly emphasized in the analysis of population employment.

Researchers analyse the impact of these factors on employment from a variety of perspectives, i.e. distinguishing a variety of employment determinants. The most frequently cited factors that may affect employment can be grouped into two groups - factors related to the company's business or person and factors related to the external environment.

Some researchers distinguish between company-related and person-related factors, such as human factors, i.e. education [5], [19], competence and personal competencies, demographics [1], [6], [7], technical and technological factors, i.e. implementation of information technologies [23], innovation activities, scientific achievements [10].

Other scientists distinguish economic factors related to the external environment such as export volumes, foreign direct investment [18], tax system [9], cyclical economic volatility [14], gross domestic product, purchasing power of the population, domestic consumption [13], migration factors [12], etc.

Based on the researchers' view on the factors affecting employment, it is proposed to distinguish between two groups of factors: microeconomic and macroeconomic. Microeconomic factors are divided into two main groups: 1) human factors that are related to individuals; 2) technical and technological factors, which are related to the activity of the company. The macroeconomic factors are divided into two main groups: 1) general economic factors; 2) migration factors.

Most scientific research is dominated only by the analysis of certain microeconomic and macroeconomic factors that may affect employment. It can be noted that all the factors together influence on the employment trends of the country. Each of these groups consists of certain

specific elements, the expression of which determines the employment of the labour market segments and thus the labour market processes. The importance of certain factors to employment may vary from country to country, so it is important to consider country-specific microeconomic and macroeconomic factors and their potential impact on employment. The diversity of microeconomic and macroeconomic factors and the absence of a classification system make it difficult to assess the impact of microeconomic and macroeconomic factors on employment. Using different factors, the impact of them in some cases may be underestimated.

Despite the negative effects of changes in microeconomic and macroeconomic factors on both the economy and the labour market, more attention should be paid to vulnerable segments of the labour market. The following are the microeconomic and macroeconomic factors affecting employment and the main characteristics of the relevant group of factors (see Fig. 2).

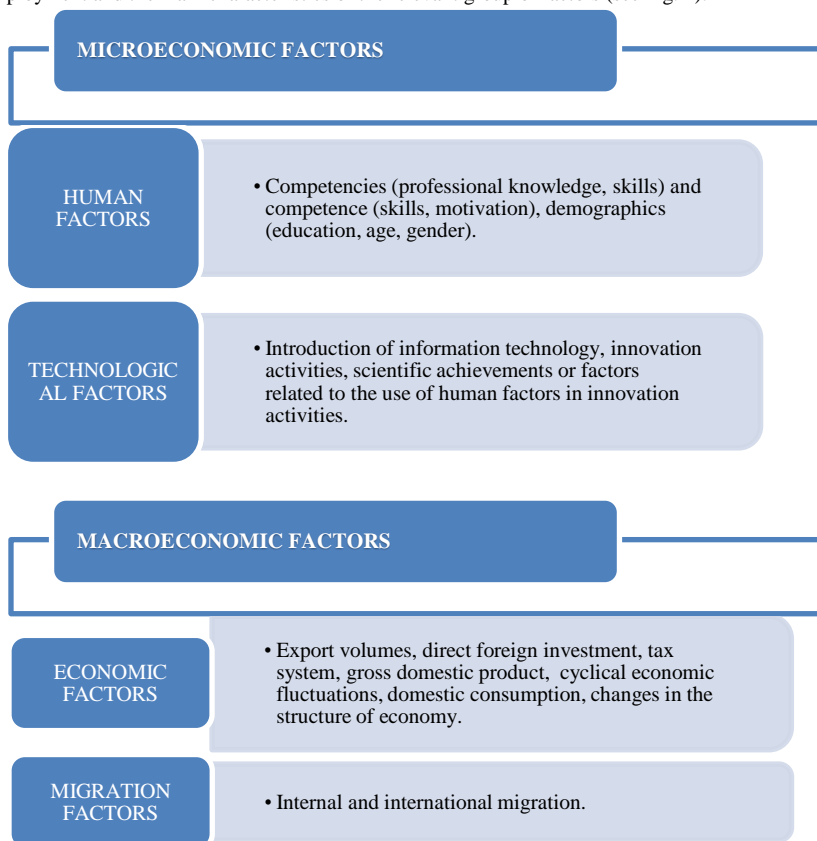

Fig. 2. Groups of Macroeconomic and Macroeconomic Factors and their Constituent Elements

Researchers associate microeconomic factors with company activities and individuals, they are more or less controlled by the company or individual itself, and macroeconomic factors with external environment.

Impact of Microeconomic Factors on Employment

Human factors (education, qualifications or competencies (skills, knowledge, personal characteristics, motives, self-perception) and *personal competence* in the use of acquired competencies in working life are one of the most important internal factors influencing a person's integration into the labour market and increasing employment [21].

Schultz (1998) in his work shows that investing in people and knowledge is the decisive factor in guaranteeing people's well-being, and reveals that the skills acquired by people - their education, experience, skills and health - are the key to economic progress. As Babar, Tasneem, Shumaila (2008) state, a well-educated workforce contributes to economic growth.

One of the important factors that determine a person's employment is his or her competences that are acquired during studies and training – is different kinds of knowledge, skills, values and attitudes. Competence emphasizes the readiness (potential - knowledge, skills, personal characteristics) of a person to perform a certain activity and its suitability to do it, while competencies emphasize the manifestation of the employee's competence in practice and related to professional requirements [4] (see Figure 3).

As it is shown in Figure 1, in the “Iceberg” model, knowledge and skills are important in defining a person's qualification, which is seen as a clearly visible part of the qualification, evidenced by a certificate of readiness (diploma), but it should be noted that it is not the most important level of the structure in competence phenomenon. The hidden part of the qualification is also important, which essentially determines the expression of competence. Consequently, a person's *competencies and competence* are important factors that determine person's employment.

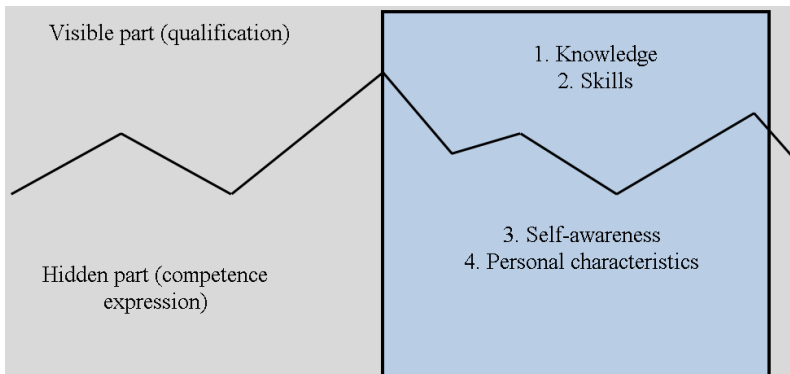

Fig. 3. Modified “Iceberg” Model of the Competence
(Spencer, Spencer, 1993)

Other important factors are factors contributing to *technical and technological* changes, in particular the level of innovation activity and the development of the information society in the country have a direct impact on labour productivity and, along with employment, the overall standard of living (GDP per capita) [11].

Factors affecting employment are not only microeconomic factors, but also macroeconomic factors beyond the individual's control.

Impact of Macroeconomic Factors on Employment

Gross domestic product affects the labour market through its impact on labour demand in the economy, and their relations have been noticed. Another factor determining the demand for labour in the economy is the *purchasing power of the population*. According to Striaukienė and Tamošiūnas (2003), *investment* is also a very important tool that promotes the competitiveness and economic growth of any country's products or services.

Positive attitudes about the influence of investment on the development of a country are largely based on Dunning's theory [8]. It says that investment, as a factor in economic development, can accelerate the development of the industry because of its increasing productivity. In conclusion, the positive impact of investment is manifested in the growth of prospects for companies to compete successfully in the market and, at the same time, in economic development. Most importantly, the importance and significance of investments in the national economy is manifested through the creation of new jobs, improvement of working conditions, formation of funds for training of employees and new work skills, application of new and advanced management methods, implementation of new technologies, etc.

Employment is affected by *changes in the structure of the economy*. With the advancement of science and technology and the changing needs of businesses, the role of some branches of the economy is increasing, while that of others is declining. These changes have the greatest impact on labour demand, as new goods and services require new professions and higher-skilled workers [20].

Economic situation in the country. Fluctuations in the business cycle are closely linked to employment issues in the market. Analysing the Lithuanian labour market, positive development in the labour market is driven by rapid economic growth, increased consumption, stable growth of construction, financial intermediation and transport industries, as well as implementation of the main employment growth projects of the Lithuanian Employment Service.

According to Walsh (2010), *export* has a strong connection and impact on employment, which stimulates production growth by increasing the number of jobs, influencing the growth of imports, domestic consumption and the improvement of living standards. *Tax reductions* recommended by Garofalo, Rycx, Vinci (2008) is a means of promoting employment. According to the authors, the tax savings could be used to invest in the development of the company and increase the salaries of the employees.

Another factor affecting labour market processes is *net migration*. Domestic migration reduces employment opportunities in regions where the workforce is concentrated. Cross-border migration has a positive impact on employment, as labour emigrate to foreign countries, thereby reducing the number of unemployed in the country of emigration and thereby increasing the number of people employed [17].

Analysing the dynamics of the impact of microeconomic and macroeconomic factors on employment, it is possible to detect negative changes in time and to take measures to increase employment in relation to different segments of the labour market. It is important to identify significant factors in determining their potential impact on employment in vulnerable labour market segments.

CONCLUSIONS

The results of the microeconomic and macroeconomic determinants of the employment of the population have shown that the theoretical studies distinguish a great number of factors that influence the employment - from a person and company to the external environment. Summarizing the literature analysing employment determinants, the following main groups of employment determinants, which are suitable for analysing employment of the population, can be distinguished:

1. Human factors. These factors are attributable to individuals, as employment is an integral part of people's involvement in the value creation process to meet not only their personal needs but also those of society, and at the same time, employment reflects the overall economic condition of the country. The education, competencies (professional knowledge, skills, work experience), competence (motivation, skills) of individuals are important here.

2. Techniques and technology factors. This group of factors relates both to individuals and to the company and includes human resources for innovation which are related to technological change, i.e. innovation, the uptake of scientific and technical knowledge, research and experimental development activities (new knowledge extraction).

3. General economic factors. This group of factors includes factors related to the external environment, such as export volumes, investments, gross domestic product, cyclical economic fluctuations, purchasing power, the tax system. Generally speaking, these are factors in the economic development of a country's economy that interact closely with the labour market, and the labour market is regarded as a significant factor for economic growth.

4. Migration factors. These factors are related to changes in the country's population caused by the evolution of migration flows, as they are primarily related to the emigration of the country's labour force due to the country's economic and social environment, labour market (unemployment, employment, wages) and different living standards.

REFERENCES

1. Adelman, C. (2009). *The Bologna Process for U.S. Eyes: Re-learning Higher Education in the Age of Convergence*. Washington, DC: Institute for Higher Education Policy.
2. Babar, A.; Tasneem, K.; Shumaila, A. (2008). *Impact of Higher Education on Economic Growth of Pakistan*. *Journal of Social Sciences and Humanities* 2(6), pp. 15-29.
3. Boyatzis, R. (1982). *The Competent Manager: a Model for Performance*. New York: John Wiley & Sons, 328 p.
4. Brockmann, M.; Clarke, L.; Winch, Ch. (2011). *Knowledge, Skills and Competence in the European: what's in a Vocational Qualification*. Bristol: Routledge.
5. Burgoyne, J. (1988). *Competency Based Approaches to Management Development*. Lancaster: Centre of the study of Management Learning.
6. Chlivickas, E.; Papšienė, P.; Papšys, A. (2009). Žmogiškieji ištekliai: strateginio valdymo aspektai. Verslas, vadyba ir studijos'2009: mokslo darbai – *Business, Management and Education 2009: Research Papers* 8(1), pp. 51-65.
7. Dunning, J., H. (1993). *The Globalization of Business*. London: Routledge.
8. Garofalo, A.; Rycx, F.; Vinci, C., P. (2008). Unemployment, Innovation and R&D. *International Journal of Manpower*, vol. 29, no. 3, pp. 192-197.
9. Jakubavičius, A.; Jucevičius, R.; Jucevičius, G.; Kriaučionienė, M.; Keršys, M. (2008). *Inovacijos versle: procesai, parama, tinklaveika*. Vilnius: Lietuvos inovacijų centras.
10. Jucevičius, R.; Jucevičius, G.; Kriaučionienė, M.; Šajeva, S. (2006). Lietuvos ekonomikos augimo ir konkurencingumo šaltinių (veiksnių) kompleksinė studija.
11. Kairienė, S.; Jakštienė, S.; Narbutas, V. (2009). The Influence of Emigration Assumptions for Human Resources Development in Lithuania. *Socialiniai tyrimai: mokslo darbai – Social Research* 4(14), pp. 71-77.
12. Кашеров, А. В.; Сулакшин, С., С., Малчинов, А., С.]. Рынок труда: проблемы и решения. Москва: Научный эксперт, 2008, 232 p.
13. Laskienė, D. (2009). Nedarbo lygio ir gamybos augimo ryšys: Lietuvos atvejis. *Ekonomika ir vadyba – Economics & Management*, 4, pp. 857-862.

14. Pocius A., Moskvina J. (2006). Šalies darbo rinkos tendencijos ir perspektyvos: gyventojų aktyvumo pokyčių įvertinimas. *Lietuvos statistikos darbai* 1, pp. 4-12.
15. Rudytė, D.; Karulaitienė, D.; Reizgevičienė, R. (2009). Naujųjų Europos Sąjungos valstybių ekonominių rodiklių pokyčiai integruotoje rinkoje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 1(14), pp. 238-247.
16. Schultz, T., W. (1998). *Investavimas į žmones. Gyventojų kokybės ekonomika*. Vilnius: Eugrimas, 59 p.
17. Šileika, A.; Andriušaitienė, D. (2007). Istorinis metodologinis darbo rinkos sampratos aspektas. *Verslas: teorija ir praktika*, 1, pp. 19-23.
18. Spencer, L., M.; Spencer, S., M. (1993). *Competence at Work*. John Wiley & Sons: Inc.
19. Striaukienė, D.; Tamošiūnas, T. (2003). Investicijų skatinimo sistema Šiaulių mieste. *Europos Sąjunga – 2004: iššūkiai, procesai ir Europos studijos* 2, pp. 70-74.
20. Zhang, Y. (2011). Financial Factors and Labour Market. Fluctuations Working Paper/Document de travail. Bank of Canada Working Paper 5, pp. 1-44.

MIKROEKONOMINIŲ IR MAKROEKONOMINIŲ VEIKSNIŲ IR UŽIMTUMO SĄVEIKA

SANDRA JAKŠTIENĖ¹, RŪTA MEIŠTĖ²

¹Utenos kolegija, ²Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Straipsnyje gilinami į mikroekonominių ir makroekonominių veiksnių ir užimtumo sąveiką. Tyrimo mokslinė problema suformuluota, iškeliant probleminį klausimą: kokia mikroekonominių ir makroekonominių veiksnių ir užimtumo sąveika? Tikslas – išanalizuoti mikroekonominių ir makroekonominių veiksnių ir užimtumo sąveiką. Tyrimo metodai: academic literature analysis, informacijos grupavimas, lyginimas, detalizavimas.

Iš tyrimo duomenų matyti, kad vertinant mikroekonominių ir makroekonominių veiksnių poveikio užimtumui tyrimų rezultatus, siekiama nustatyti veiksnius, galimai darančius poveikį užimtumui. Galima teigti, kad moksliniuose tyrimuose, pasirenkant veiksnius, galinčius daryti poveikį užimtumui, veiksnių pasirinkimas yra subjektyvus, kuris remiasi vien tik tyrėjo požiūriu. Tyrimo duomenys rodo, kad mikrolygmens veiksnius galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes: 1) žmogiškieji veiksniai, kurie susiję su asmenimis; 2) technikos ir technologijų veiksniai, kurie susiję su įmonės veikla ir makrolygmens veiksnius suskirstyti į dvi pagrindines grupes: 1) bendraekonominiai veiksniai; 2) migraciniai veiksniai. Moksliniais tyrimais patvirtinama užimtumo ir užimtumą lemiančių veiksnių priklausomybė, o šių veiksnių įtaka gali būti skirtinga darbo rinkos segmentų atžvilgiu. Tik žinant veiksnius, darančius poveikį darbo rinkos segmentų užimtumui, galima formuoti sprendimus dėl užimtumo didinimo galimybių.

LANGUAGE GUIDELINES ON STUDENTS' BIOGRAPHY WRITING AS A MEANS OF SELF-PRESENTATION FOR RECRUITMENT AND EMPLOYMENT

JELENA ZASCERINSKA

Centre for Education and Innovation Research

LUDMILA ALEKSEJEVA

Centre for Education and Innovation Research

MIHAILS ZASCERINSKIS

Centre for Education and Innovation Research

OLGA GUKOVICA

Centre for Education and Innovation Research

ANASTASIJA ALEKSEJEVA

Centre for Education and Innovation Research

ANNOTATION

Self-presentation implies identity construction. A method for self-presentation and identity construction closely connected with recruitment and employment is biography writing. The study aims to analyse students' written biographies underpinning formulation of language guidelines on writing a biography as a means of self-presentation for recruitment and employment purposes. Biographies written by international students of Master Programme "Information and Electrical Engineering" at Hochschule Wismar in February 2019 serve as the material for study, analysis and interpretation. The novelty of the present work lies in newly formulated language guidelines on student biography writing as a means of self-presentation for recruitment and employment purposes.

INTRODUCTION

Youth employment is a priority for the European Union. Despite that unemployment rate among youth including students and graduates remains steady since some years. In the 28 countries of the European Union, youth unemployment rate in September 2019 was 14.5%, while in the euro zone – 15.9%. The highest rates of youth unemployment were recorded in Greece (33.2 % in the second quarter of 2019), Spain (32.8 %) and Italy (28.7 %) (Eurostat, 2019a). Additionally, a number of European universities have recently introduced higher education programmes for international students such as Master Programme "Information and Electrical Engineering" for International Students at Hochschule Wismar, Wismar, Germany (Ahrens, et al., 2017). It should be noted that by international students, a third country national enrolled in a higher education institution within the European Union is meant. International students are prospective employees for the European Union as, for instance, 2.3% of jobs in euro area and 2.3 % of jobs in the European Union were vacant in the second quarter of 2019 (Eurostat, 2019b). The discrepancy between youth unemployment rate and job availability makes higher education institutions facilitate students' transition to work. Figure 1 shows that both, transition to work and working life, include also such processes as recruitment and employment.

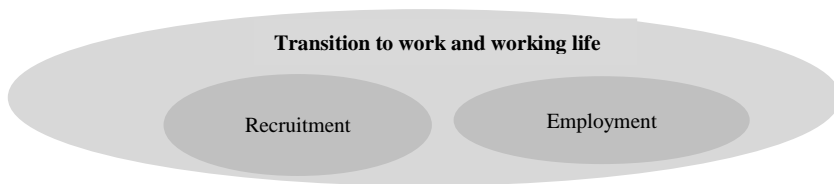

Figure 1. The relationship between transition to work, working life, recruitment and employment

For being successfully recruited and employed, self-presentation plays a central role as depicted in Figure 2. Self-presentation has been scientifically investigated. Thus, self-presentation was defined as

The full gamut of behaviours whereby people communicate an identity to an audience (Paulhus, et al., 2013), and

Impression management (Ingold, et al., 2015).

Analysis of these definitions leads to understanding that the definition by Paulhus, et al. (Paulhus, et al., 2013) is based on behaviourism while the other by Ingold, et al. (Ingold, et al., 2015) refers to psychology.

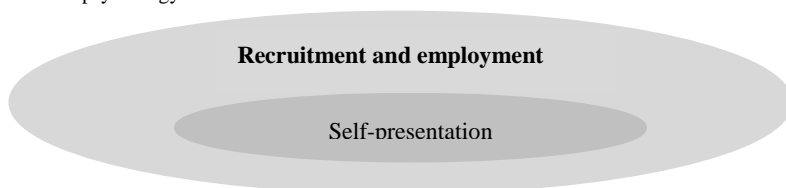

Figure 2. The relationship between recruitment and employment as well as self-presentation

Against this background the System-Constructivist Theory introduced as New or Social Constructivism Pedagogical Theory (Maslo, 2006) currently serves as the methodological foundation in social and human research. Consideration of self-presentation within the Social Constructivism Pedagogical Theory allows determining self-presentation as an individual combination of abilities and experience based on social interaction and cognitive activity (Zaščerinska, 2013) to construct his/her own identity as illustrated in Figure 3

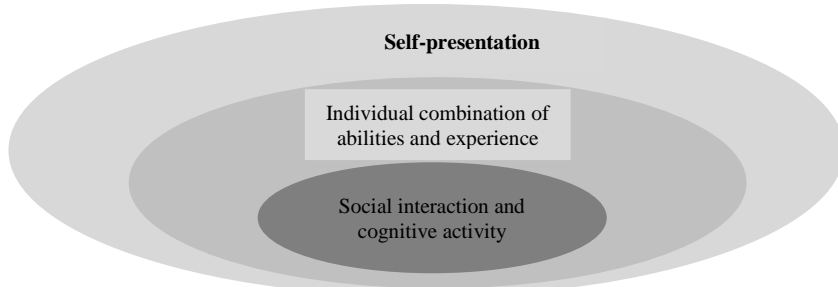

Figure 3. The relationship between self-presentation, individual combination of abilities and experience as well as social interaction and cognitive activity

In other words, if behaviour is traditionally controlled from external and/or internal side, the interpretation of self-presentation within the Social Constructivism Pedagogical Theory highlights that abilities can be developed, and experience can be enriched. Moreover, enhancement of abilities and experience is a lifelong process.

Research on self-presentation has been mostly carried out from the psychological perspective. Another issue is that investigations on self-presentation focus on recruitment and employment:

Self-presentation and hiring recommendations in online communities such as LinkedIn were analysed (Kuo-Huie Chiang, Suen, 2015). The study focused on evaluation of applicant videos varying in narcissism (high vs. low) and ethnicity (European heritage vs. East Asian heritage).

The role of personality and culture for self-presentation style in job interviews was emphasized (Paulhus, et al., 2013).

Self-presentation as evidence on impression management and faking in a selection context and their relation to job performance has been highlighted (Ingold, et al., 2015).

Consequently, self-presentation for recruitment and employment purposes is expressed by applicant's video, motivation letter, CV, participation in a job interview, etc. As self-presentation implies identity construction, the authors of the present paper propose one more form and method of self-presentation that is closely connected with recruitment and employment, namely biography or, in other words, biography writing (Ahrens, Zaščerinska, Melnikova, 2019) as shown in Figure 4. It should be pointed that biographical method is an important instrument to study the dynamics of social phenomena, norms and values through the prism of individuals' experiences (Arhipova, 2018). Use of biographical method in English for Academic Purposes studies for the construction of students' scientific identity was positively evaluated by students (Ahrens, Zaščerinska, Melnikova, 2019).

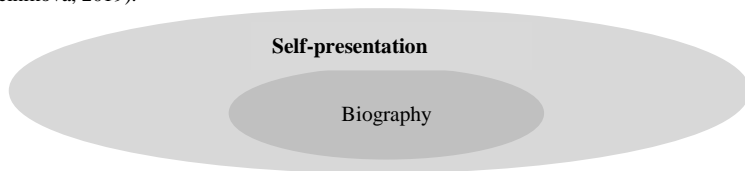

Figure 4. The relationship between self-presentation and biography

However, language guidelines on students' biography writing as a means of self-presentation for recruitment and employment purposes have not been formulated. By language guideline, a basic knowledge of concepts in biography writing related to the recruitment and employment communication in an accurate manner is meant. The language guideline will focus on student biography's content, communicative achievement, organisation/structure and language (Jokić, 2017). The novelty of the present work lies in newly formulated language guidelines on student biography writing as a means of self-presentation for recruitment and employment purposes. The aim of the present study is to analyse students' written biographies underpinning formulation of language guidelines on student biography writing as a means of self-presentation for recruitment and employment purposes.

METHODOLOGY

The present part of the paper demonstrates the design of the empirical study. The design comprises

- the question and purpose,
- sample and
- methodology of the empirical study (Ahrens, et al., 2016).

The guiding question of the empirical study was as follows: What are language guidelines on students' biography writing as a means of self-presentation for recruitment and employment purposes?

The purpose of the empirical study was to carry out the analysis of the students' written biographies based on interpretation of student biography's content, communicative achievement, organisation/structure and language. Table 1 describes the organization of activity of students' biography writing.

Table 1

Organisation of activity of students' biography writing

Level	Intermediate
Materials	University websites, promotional materials, personal certificates of participation in competitions, projects, etc
Time	90 minutes
Aim	To focus on academic writing for recruitment and employment purposes
Preparation	To find out the details of the exact names of the university, faculty, department and master study programme the student has graduated and is currently enrolled in.
Procedure	<ol style="list-style-type: none"> 1. To demonstrate the students the organisation as well as language peculiarities of writing a biography, namely students' name and current position, educational background, academic and scientific achievements (competitions, projects, etc) as well as academic and scientific interest. 2. To ask the students to write down their short biographies in about 200 words. 3. To ask the students for peer-review of their written biographies. 4. To ask a student to demonstrate his/her biography via the overhead projector for a discussion with participation of the teacher and the other students. This stage can be repeated by a couple of times for strengthening the students' skills in writing their biographies. 5. To ask the students to finalise (final check and editing) their biographies.

Three biographies written by three international students of Master Programme "Information and Electrical Engineering" at Hochschule Wismar in February 2019 serve as the material for study, analysis and interpretation. In order to save the information of the present research confidential, the respondents' names and surnames are changed. The three respondents are from different parts of India. Moreover, they represent different field of engineering studies such as electronics, mechanical engineering, electrical engineering, etc. Therefore, the sample is multicultural as the respondents with different cultural backgrounds and diverse educational approaches were chosen. Students' different cultural and educational experience emphasized the significance of each student's biography (Luka, Ludborza, & Maslo, 2009) within the present empirical study. Thus, the group (age, field of study and work, mother tongue, etc.) was heterogeneous. Table 2 presents criteria, indicators and constructs to be applied to the analysis of three students' biographies.

Table 2

Criteria, indicators and constructs for analysis of students' biographies

Criteria	Indicators	Construct
Student's biography	Content	This focuses on how well the candidate has fulfilled the task, in other words, if they have done what they were asked to do.
	Communicative achievement	This focuses on how appropriate the writing is for the task, and whether the candidate has used the appropriate register.
	Organisation structure /	This focuses on the way the candidate puts together the piece of writing, in other words, if it is logical and ordered.
	Language	This focuses on vocabulary and grammar. It includes the range of language as well as how accurate it is.

Interpretive research paradigm has been used in the study. Interpretive paradigm is characterized by the researcher's practical interest in the research question (Cohen, Manion, Morrison, 2003). The researcher is the interpreter (Ahrens, et al., 2018b). The method of the study is content analysis. Further on, the method of content analysis includes such types as structuring content analysis and summarizing content analysis (Mayring, 2000). The sample of the present empirical study was composed of three respondents within the Master programme "Information and Electrical Engineering" for international students at Hochschule Wismar, Germany. The sample was composed on the principles of sample appropriateness, sufficiency and confidence (Ahrens, Zaščerinska, 2015). Further on, Table 3 demonstrates the factors that influenced sample size in educational research within the present study (Ahrens, Zaščerinska, 2014).

Table 3

Factors that influence sample size in educational research

Factors that influence sample size in educational research	
<i>External Perspective</i>	<i>Internal Perspective</i>
Surroundings' and resources' factors: - access to the sample - resources: - time, - personnel and its competences and experiences, - technical support, etc	Researcher factors: - aims of research, - research methodologies, - educational research paradigm, - motivation, - interest, - skills, and - experience

Only three respondents as a case for the study participated in the empirical investigation. A case study has been applied as "case studies are generalizable to theoretical propositions and not to populations or universes. In doing a case study, researcher's goal will be to generalize theories (analytical generalization) and not to enumerate frequencies (statistical generalization)" (Yin, 2003, 10). The case study is of qualitative nature (Kohlbacher, 2005). Moreover, an exploratory type of the case study (Zainal, 2007) has been employed in the present investigation, because case studies have an important function in generating new research questions, hypotheses and building theory (Kohlbacher, 2005). Exploratory case studies are set to explore any phenomenon in the data, which

serves as a point of interest to the researcher (Zainal, 2007). The exploratory methodology proceeds (Ahrens, Bassus, Zaščerinska, 2014)

- from exploration in Phase 1
- through analysis in Phase 2
- to hypothesis/research question development in Phase 3

The empirical study was carried out in February 2019. It should be noted that the Master programme “Information and Electrical Engineering” at Hochschule Wismar is open for all the interested international students. The Master programme “Information and Electrical Engineering” for international students is popular at Hochschule Wismar, Germany, as it ensures such economic resources, that influence the regional economics, as labour and entrepreneurship (Ahrens, et al., 2018a).

RESULTS AND DISCUSSION

Table 4-6 presents the results of the analysis and interpretation of three biographies written by three international students of Master Programme “Information and Electrical Engineering” at Hochschule Wismar in February 2019.

The structuring content analysis allows identifying such four key points a student biography consist of as

- name and current position,
- educational background,
- academic and scientific achievements as well as
- academic interest.

The summarising content analysis allows determining such language guidelines on students’ biography writing as

Biography can be written in 200 words.

Appropriate academic vocabulary should be used.

Student’s name should be given in accordance with the key language (for example, in India first surname and, then, name is introduced. Despite that a student biography written in English should give first the name and, then, surname of the student).

Relevant use of capital letters in the name of the city, country, Bachelor Degree, etc.

Abbreviations should be explained in full words.

Table 4

Analysis of Biography 1

Biography	Indicators	Results of analysis
Mr. Bhushan Pratik is currently studying in the first year Master programme Information and Electrical Engineering at HOCHSCHULE WISMAR University of Applied Sciences Technology, Business and Design, WISMAR, GERMANY. He completed Bachelor’s degree in electronics and telecommunication engineering at Sapkal Knowledge of Engineering, Nashik INDIA in 2015. 2) After completion of his bachelor’s Degree He started as a production and testing engineer in core electronics industry from 1st August 2015 to 30th October 2018. 3) He got many prizes when he was in bachelor’s degree studies. He participated in c-cracker event which was organised by	Content	The task is fulfilled.
	Communicative achievement	The writing is appropriate, the appropriate register is used by the student.
	Organisation / structure	The structure of the biography has the relevant number of key points in the logical order. However, numbering of the key points (name and current position, educational background, achievements as well as academic interest) should not be used. The biography should be written in one paragraph.
	Language	The number of words is sufficient. The vocabulary is

<p>computer engineering students in that he got first prize and financial awards. Also he received 2nd prize in National Level Project Competition. When he was in the Industry, he was given the task to start a project in another city. The task was completed within time period and company rules and regulations.</p> <p>4) His Major interests are manufacture and test of electronics products. As well as street light projects: design of the controller for the street light to ON and OFF switch and also the deeming process that means the schedule ON and OFF time to be set automatically.</p>		<p>appropriate. However, first the name and, later surname should be written. It should be pointed that in India first surname and then name is introduced. Grammar includes non-relevant use of capital letters in the name of the city, country, Bachelor Degree, etc</p>
--	--	---

Table 5

Analysis of Biography 2

<p>Mr. Akash Patil is currently a 1st year student in the Master Program “Information and Electrical Engineering” at Hochschule Wismar University of Applied Science Technology, Business and Design, Wismar, Germany. He completed Bachelors in Electrical Engineering from GTU (Gujarat Technological University), India, in the year of 2017. During Bachelors, he participated in many technical events such as Robotics, Robo-Fight etc at College Events. Also has attended VCCI, GTU Tech-Fest etc. Also attended many debates on published scientific literature. In the year of 2018, he started working in Relcon System as a Junior Electrical Engineer. Within 3 months he was promoted to the R&D department seeing his performance. His research interests are power electronics and indulged in research and innovation development.</p>	Content	The task is fulfilled.
	Communicative achievement	The writing is appropriate, the appropriate register is used by the student.
	Organisation / structure	The structure of the biography has the relevant number of points (name and current position, educational background, achievements as well as academic interest) in the logical order. The biography should be written in one paragraph.
	Language	The number of words is not sufficient (only approximately half of the required 200 words). The vocabulary is appropriate. Grammar includes non-relevant use of space between the words and abbreviations.

Table 6

Analysis of Biography 3

<p>Mr. Bhushan Druvil is currently studying in the first year Master programme Information and Electrical Engineering at HOCHSCHULE WISMAR University of Applied Sciences Technology, Business</p>	Content	The task is fulfilled.
	Communicative achievement	The writing is appropriate, the appropriate register is used by the student.
	Organisation /	The structure of the biography

<p>and Design, WISMAR, GERMANY. He completed Bachelor's degree in electronics and telecommunication engineering at Sapkal Knowledge of Engineering, Nashik INDIA in 2015.</p> <p>2) After completion of his bachelor's Degree He started as a production and testing engineer in core electronics industry from 1st August 2015 to 30th October 2018.</p> <p>3) He got many prizes when he was in bachelor's degree studies. He participated in c-cracker event which was organised by computer engineering students in that he got first prize and financial awards. Also he received 2nd prize in National Level Project Competition. When he was in the Industry, he was given the task to start a project in another city. The task was completed within time period and company rules and regulations.</p> <p>4) His Major interests are manufacture and test of electronics products. As well as street light projects: design of the controller for the street light to ON and OFF switch and also the deeming process that means the schedule ON and OFF time to be set automatically.</p>	<p>structure</p>	<p>has the relevant number of key points in the logical order. However, numbering of the points (name and current position, educational background, achievements as well as academic interest) should not be used. The biography should be written in <u>one paragraph</u>.</p>
	<p>Language</p>	<p>The number of words is sufficient. The vocabulary is appropriate. However, first the name and, later surname should be written. It should be pointed that in India first surname and then name is introduced. Grammar includes non-relevant use of capital letters in the name of the city, country, Bachelor Degree, etc</p>

CONCLUSIONS

The theoretical analysis allows concluding that higher education institutions have to play an active role in facilitating students' transition to work. It has been found out that both, transition to work and working life, include also such processes as recruitment and employment. Self-presentation plays the central key in the recruitment and employment processes.

Self-presentation for recruitment and employment purposes can be represented by a variety of forms such as

- applicant's video,
- motivation letter,
- CV,
- participation in a job interview, etc.

Biography is part of self-presentation. The theoretical findings allow establishing the inter-connection between student's identity and biography.

Application of the Social Constructivism Pedagogical Theory to the issue of self-presentation allows proposing such a new definition of self-presentation from the pedagogical perspective as an individual combination of abilities and experience based on social interaction and cognitive activity. The Social Constructivism Pedagogical Theory implies that abilities and experience in self-presentation can be developed. Further on, enhancement of abilities and experience in self-presentation is a lifelong process. The results of the analysis of the case study allow drawing language guidelines on students' biography writing.

The present study has some limitations. The limitation is the implementation of the empirical study with participation of only three international students from the same country.

The research question has been put forward: How to organise efficient peer review of student biography?

Future work will focus on language guidelines for other groups of biography writers. An interdisciplinary (psychological and pedagogical perspectives) analysis of students' biographies could be carried out as well. A comparative study of different countries is of high research interest, too.

BIBLIOGRAPHY

1. Ahrens A., Grünwald N., Bassus O., Andreeva N., Zaščerinska J., Melnikova J. (2018a). Impact of Master Programme "Information and Electrical Engineering" for International Students at Hochschule Wismar on Regional Economics: Theoretical Modelling. Scientific Printed Works of the 8th International Scientific Conference *Perspectives of Economics of Kaliningrad Region and EU Development*, June 22-24, 2017, pp. 6-9. Kaliningrad State Technical University.
2. Ahrens, A., Bassus, O., Zaščerinska, J. (2014). A Comparative Study of Teachers' and Engineering Students' Enterprise 3.0 Application in Entrepreneurship. In: Dr. Patricia Ordoñez de Pablos (University of Oviedo, Spain) (Ed). *International Business Strategy and Entrepreneurship: An Information Technology Perspective*, Chapter 10, pp. 145-164. Published by IGI Global. 306 p. DOI: 10.4018/978-1-4666-4753-4.
3. Ahrens, A., Gruenwald, N., Bassus, O., Zaščerinska, J., Melnikova, J. (2017). Master Programme "Information and Electrical Engineering" for International Students at Hochschule Wismar: Theoretical Framework. In: C.V. Kifor, N. Gruenwald, L. Lobont (Eds), Conference Proceedings of 8th Balkan Region *Conference on Engineering and Business Education (BRCEBE)* and 10th International Conference on Engineering and Business Education (ICEBE) "Creating a mindset for growth and socio-economic development" 19 - 22 October 2017, Lucian Blaga University of Sibiu, Romania, pp. 175-182. Published in Romania by Lucian Blaga University of Sibiu. De Gruyter Online. DOI: <https://doi.org/10.1515/cplbu-2017-0023>.
4. Ahrens, A., Purvinis, O., Zaščerinska, J., Micevičienė, D., Tautkus, A. (2018b). *Burstiness Management for Smart, Sustainable and Inclusive Growth: Emerging Research and Opportunities*. IGI Global. Pages: 226. DOI: 10.4018/978-1-5225-5442-4.
5. Ahrens, A., Zaščerinska, J. (2014). Factors that Influence Sample Size in Educational Research. 2014 ATEE Spring University proceedings *Changing Education in a Changing Society*, pp. 19-32. Published by Klaipėda University, Lithuania. ISSN 1822-2196.
6. Ahrens, A., Zaščerinska, J. (2015). Principles of Sampling in Educational Research in Higher Education. Proceedings of the International Scientific Conference *Society, Integration, Education*, Volume 1 Higher Education Pedagogy, May, 22nd-23rd, 2015, pp. 25-35. – Rezekne: Rezeknes Augstskolas Izdevniecība. p 468. <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/issue/view/23>.
7. Ahrens, A., Zaščerinska, J., Hariharan, R., Andreeva, N. (2016). Educators' Opinion on Webinars in Higher Education. Proceedings of the International Scientific Conference *Society, Integration, Education*, Volume 1 Higher Education Pedagogy, May, 27th-28th, 2016, pp. 15-27. – Rezekne: Rezeknes Academy of Technologies. p. 564. DOI: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2016vol1.1488>.
8. Ahrens, A., Zaščerinska, J., Melnikova, J. (2019). Method for the Construction of Students' Scientific Identity within English for Academic Purposes: The Case of International Students of Master Programme "Information and Electrical Engineering" at Hochschule Wismar. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION*. Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I, Higher Education, May 24th-25th, 2019, pp.43-53. Rezekne, Rezekne Academy of Technologies, 2019, p. 656. DOI: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2019vol1.3731>.

9. Arhipova, O. (2018). The Powerful People's Biographies Analysis for Modern Leaders' Identity Construction. In V. Dislere (Ed.), *Rural Environment. Education. Personality (REEP)*. Proceedings of the International Scientific Conference, Volume 11, 11th - 12th May 2018, pp.42-52. Jelgava: Latvia University of Life Sciences and Technologies. Faculty of Engineering. Institute of Education and Home Economics. –415 pages.
10. Cohen, L., Manion, L., & Morrision, K. (2003). *Research Methods in Education*. London and New York: Routledge/Falmer Taylor & Francis Group.
11. Eurostat. (2019a). *Unemployment statistics*. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics#Youth_unemployment
12. Eurostat. (2019b). *Job vacancy statistics*. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Job_vacancy_statistics
13. Ingold, P.V., Kleinmann, M., König, C.J. & Melchers, K.G. (2015). Shall we continue or stop disapproving of self-presentation? Evidence on impression management and faking in a selection context and their relation to job performance, *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 24:3, 420-432, DOI: 10.1080/1359432X.2014.915215.
14. Jokić, A. (2017). Evaluation of Writing Assignments. *European Journal of Multidisciplinary Studies*. September-December 2017 Volume 2, Issue 7, pp. 214-221.
15. Kohlbacher, F. (2005). The Use of Qualitative Content Analysis in Case Study Research. *Forum: Qualitative Social Research*, 7(1), Art. 21.
16. Kuo-Huie Chiang, J., Suen, H-Y. (2015). Self-presentation and hiring recommendations in online communities: Lessons from LinkedIn. *Computers in Human Behavior* 48 (2015) 516–524.
17. Luka, I., Ludborza, S., & Maslo, I. (2009). Effectiveness of the use of more than two languages and quality assurance in European interuniversity master studies. Paper presented at the *European Conference on Educational Research*, University of Vienna, 28-30.09.2009.
18. Maslo, I. (2006). Skolotāju sociālintegrējošās darbības modelēšana. [Modeling of Teacher Socially Integrating Activity]. In: I. Maslo *No zināšanām uz kompetentu darbību*. [From Knowledge to Competence]. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, pp. 35-44.
19. Mayring, Philipp (2000). Qualitative Content Analysis. *Forum: Qualitative Social Research*, 1(2), Art. 20, <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs0002204>.
20. Paulhus, D., Calvez, S., Westlake, B.G., Harms, P.D. (2013). Self-presentation style in job interviews: The role of personality and culture. *Journal of Applied Social Psychology* · October 2013. DOI: 10.1111/jasp.12157.
21. Yin, R. K. (2003). *Case study research, design and methods*. 3 ed., Vol. 5. Thousand Oaks: Sage.
22. Zainal, Z. (2007). Case Study as a Research Method. *Jurnal Kemanusiaan bil*. Vol5, No1, pp.1-6.
23. Zaščerinska, J. (2013). Development of Students' Communicative Competence within English for Academic Purposes Studies. Verlag: Mensch & Buch. 202 pp. ISBN-13: 978-3-86387-359-2.

CARITATIVE SOCIAL WORK AS INNOVATION FROM ANTIQUITY

SKAIDRĪTE GŪTMANE¹
Latvian Christian Academy

ANNOTATION

The article deals with the profession of Caritative social worker; its legitimate status in Latvia, as well as with its historical roots and methodology. The concept is based on the Judeo-Christian anthropological paradigm and reflects European guidelines for Social work development, stemming from the founders of the European Union concept of the Social stand of man and human dignity as spiritual subject.

Keywords: *social work, anthropology, patristics.*

Profession “Caritative social work” was legally recognized in Latvia in December 20, 2007, when it was included in the Law of Social services and Social assistance (see Sociālo pakalpojumu un spcōālās palīdzības likums). The Paragraph 1, p.16 defines Social work specialist as a “person having education prescribed by the Law and carrying out (...) professional duties (...) of a Caritative social worker”. P.41 of the mentioned Law specifies that “persons with rights to carry out Social work must have the 2nd level higher professional or academic education in Social or Caritative social work.” Amendments to the Law of Social services and Social assistance from July 1, 2009, state that “Caritative social work is *analogous to social work* with a goal to help persons, families, groups or society in general to regain ability to function both socially and spiritually” (emphasis S.Gūtmane).

Following the mentioned norm of the Law the Caritative social work profession has clear anthropological focus, since “social and spiritual functioning” oversees specific field for both academic attention and professional activity, namely, integration of the awakened spiritual resources within a man into his/her social functioning. This task is directly linked to anthropological approach to a human situation.

As we all know the profession of a Social worker is called to promote social changes, to deal with inter-human relationships, to reveal and to strengthen the already-given human potential with purpose to improve his/her well-being by application and use of various conceptual approaches to human behavior and social systems. Consequently, the essence of Social work is rather complex and no wonder in practice there are tensions between the focus on how to help, how to relax sufferings and distress of individuals caused by either structural oppression or inequality – on the one hand, and by the individual need for empowerment and protection – on the other.

Every professional faces Social case as a complex, however, he is forced to admit that his efforts not always guarantee success. *Anthropological approach* to Social work profession as such, and Caritative social work profession particularly should be taken as a professional challenge with clear understanding of meaningful forms and contexts of human relationships which have existed for centuries. In this all-encompassing source there are hidden values, which cannot be generalized in the same manner as we summarize facts, – these forms require special knowledge. The concept of Caritative social work recommends ontological anthropology formulated during the Patristic period of the Christian Church (esp. in the Christian East, 2nd – 7th centuries).

Although the Social work development undergoes constant changes, its central function stays the same, namely, to promotes social changes, to deal with problems of human relationships, to activates clients' inner resources for his/her her well-being. Caritative social worker does exactly the same job, however, his approach is based on two key vectors combined in mandatory

¹ *Prof., Dr. philol.*, Rector of Latvian Christian Academy, e-mail: rektore@kra.lv, phone: +371 29 266 532, address: Vienības prospekts 23, Jūrmala, LV-2010, Latvija.

wholeness: on the one hand, it activates resources for *social functioning* of the client, on the other – it activates *spiritual resources inherent in the client*. Only then the professional task will be accomplished effectively, if these two vectors will integrate in one act. For successful implementation of this task rather volumous anthropological knowledge is required.

For better understanding of the Caritative social work paradigm a brief insight in history is needed. Traditionally it is accepted that Social worker as profession started in the 19th century Europe, encompassing various models for social welfare and protection, whereas Caritative social work goes back in the history several centuries or maybe thousands of years ago when human society developed the concept of marginalism and ways to cope with it, and how to recover one's social functioning as a spiritual concept. Its roots can be found in the Judeo-Christian anthropology and theology which dates back to ca. 6th – 7th century BC in the writings of the Old Testament, followed by the New Testament (1st – 2nd cent.), and the tradition has been polished to details in systematic academic discourse in the University of Alexandria (2nd – 6th cent.), insinuated into the tradition of Ecumenical Christian Councils and anthropological paradigm of the Patristics of the Eastern Orthodox Church.

Patristic anthropology is related to ontological knowledge about man structured along three levels of description:

1. phenomenon of social life which takes human existence in relational contexts;
2. clarified perception of existence through analysis of practical enactment of both vertical and horizontal relationships (i.e., God and man);
3. dynamics and processuality of human development witness his capacity to reach the anthropological border of his existence. Patristic concept of human anthropology owed much to the idea about the ontological transformation of man, i.e., his capacity to step over the nature of the "fallen" man and to enter into the dimension of Deification (*theosis* in Greek).

The Judeo-Christian anthropology defines this concept as a process of "overcoming the self". It takes in cognitions like *inner strength within a man* which is expressed through self-sufficient singularity and spiritual potential. In the Patristic teaching this "inner self" is termed as *hypostasis* (an underlying reality or substance, as opposed to attributes or to that which lacks substance). Caritative social worker should address to hypostasis since by rejection to activate it a person loses foundation for his or her identity and experiences various depressive crisis throughout life. Anthropological concept of a Person and Hypostasis was elaborated by prominent authors like Basil the Great, Gregory of Nyssa, Irenaeus of Lyons and others. During the period of Ecumenical Church Councils, the notion of "mutuality" (*perihoresis* in Greek, from the word "going in circle") was born, which describes human capacity to enter the *dynamic process of the social context of mutuality*.

Few words should be said about anthropocentric nature of the Biblical revelation. A man is not seen as a particular fragment or part of something bigger. He was put in the center of the created world, and discourse about existence and fate of the world was described as dependant on fundamental human responsibility. The goal and purpose of each man is described as his *telos*. The term in Patristic anthropology means certain steps in one's spiritual growth. These steps are made retrieved from to everyone marginalized or being in crisis.

However, stepping requires precise and well-founded methodology for purpose of activation of the client's anthropological resource. Analysis of the clients' situation requires adequate anthropological knowledge described as *organon* for Caritative social worker.

Also in the context of the current Social work development due attention must be paid to both ancient roots of Caritative social work and proper understanding of what the well-known British mathematician and philosopher, spokesman for the 20th century science revolution Alfred North Whitehead said about the culture of innovations: "Innovations are not born in times when they are discussed and when someone seeks for them and tries to implement. Like empires they are long gone, but they resurrect again today as a necessity. Innovative ideas always have travelled from ancient past when people have definitely forgotten them. Seek for innovative ideas in thousand-years ancient, I should say, in antique experience, where they are. You must single them

out and adapt to the current age.” (Whitehead, 1925, 320) The same reasoning was supported by system analyst Emmanuel Wallerstein.

This is exactly what Latvian Christian Academy did in 1993 when the Caritative social work education was launched on two pillars of knowledge:

1. Judeo-Christian anthropological concept of man and help to marginalized persons,
2. The concept of man's social stand related to human dignity as a spiritual issue – the concept accepted by founders of European Union (Robert Schuman and others, *see* EU Charter of Human Rights).

Development of the concept in Latvia

Theoretical and scientific foundations of the Caritative social work concept were laid during first ten years of the profession development in Latvia. The progress was burdened by inertia of the post-Soviet regime and Latvian isolation wherefore specialists didn't know much about neither Judeo-Christian concept of man, nor the intent of the European Union founders to promote cohesive and inclusive society. Consequently, the initiative of Latvian Christian Academy to launch Caritative social work was met with atheism-based objections (examples may be given by the author). The author was surprised by reflections like: “Isn't so that Caritative social worker works like pastor in the Church?” Also, specialists claimed that Social work should be based solely on humanist traditions. The author invited partners to dialogue as when common, mutually enriching development path must be taken rather than one truth imposed by force. An open communication was supported by DrHC of Latvian Christian Academy Mrs. Aija Barča, Chairwoman of the Social and Employment Matters Committee (Latvian Parliament). High quality professional implications of Caritative social work were recognized as analogous to the customary model of Social work supported by the [traditional, bureaucratic] College of Social Work “Attīstība” (“Development”). We were pleased when professional conference finally accepted general conjunctive decision that professional field of a Social worker should not be fragmented as separate standards, and both Social work and Caritative social work professions may be mutually enriching. It should be noted that both universities providing education in Social work – “Attīstība” and Latvian Christian Academy – started their work in the same year. They developed different vectors in Social work profession.

Caritative social work in international scale

As noted before, Caritative social work is the eldest Social work profession due to its history, and currently it develops in diverse models in European welfare states under different titles: *nursing* (Charity sisters with theology-based knowledge), *caritative counselor*, *pastoral counselor* (with necessary knowledge of professional Social work), *prison chaplain* (with necessary knowledge of professional Social work) etc. In the United States of America Caritative social work is called “Christian social work”, however, our understanding of Caritative social work doesn't match the American one due to its clearly manifested Protestant perspective lacking the concept of anthropology we take as mandatory for Caritative social work.

Historical roots of Caritative social work

Historical roots of Caritative social work are diverse (Fig. 1).

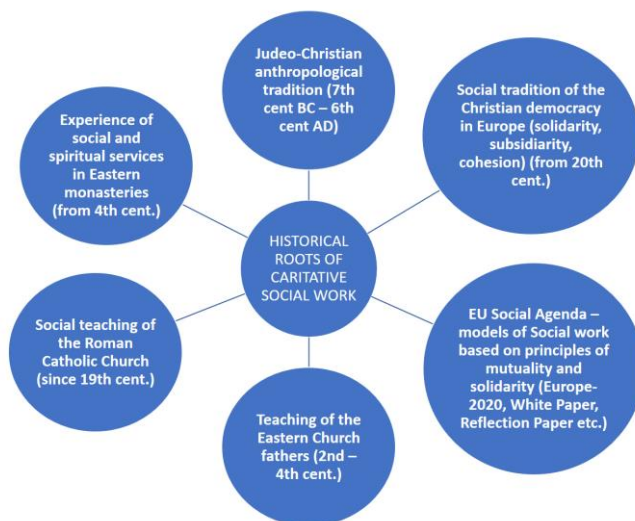

Fig. 1. Historical roots of Caritative social work

Caritative social work has well-elaborated scientific and theoretical foundation. They are the following:

1. Practical activity based on knowledge of Ethics and Social sciences,
2. Professional activity based on interdisciplinary approach (Moral Theology, Systematic Theology, Psychology, Epistemology, Sociology, Social work as professional activity based on academic knowledge, etc.),
3. Activity based on competence in Patristic anthropology,
4. Practical activity based on knowledge about differences between a person and personality,
5. Knowledge about *telos* (goal with an effect) and knowledge about *praxis* (goal as a fact).

By making first steps in the Caritative social work development the Academy wanted to put strong emphasis on the concept of Social care as the highest form of social phenomena, and self-understanding of a person and social ontology elaborated by existentialist philosopher Martin Heidegger (De Jesus Silva et. al., 2009; Conque, 2016; McNicollis, 1998). It was thought that M. Heidegger as atheist existentialist will correspond to the needs of the Marxist-oriented social work profession. However, objectives of Social care implementation in Latvia were formulated differently on political level by separating it from the Social worker profession, therefore promotion of the of M. Heidegger's phenomenology within the context of Social work was not realised. And for the better end, since Heidegger rejected the notion of "personality" and substituted it with rather impersonal "Dasein" ("being there" or "presence", often translated as "existence").

We advocate the concept of personality as "mystery" or "enigma" due to Biblical concept of man created in God's image and likeness. Consequently, human existence is made of two fundamental factors we can't define, that of freedom and activity of God's energy in man. Regularities and rhythms of human existence after falling into sin are operated by the so-called conscience of sin, i.e., motifs, goals and values whose impact change the God's image and likeness.

People give way to the work of death within themselves. However, in Judeo-Christian tradition man is not self-sufficient and alienation from God's energies he is subject to agents of death – despondency, weaknesses of all sorts, sicknesses, crisis etc. We see that current social concepts such condition of man unfortunately takes as normality.

Caritative social worker is called to treat his client as personality in whom unspeakable Image of God dwells. This is why no person can be satisfied with his existence – just because he is unable to overcome his “automatic enclosure in the self” (Russian Orthodox theologian V. Lossky). Personal approach to the client is what makes caritative social work different. Therefore, the key method used by caritative social worker is “caritative cohesion” and solidarity.

Caritative social work is not a science to safeguard general social welfare (Kislings, 2000; Hirst, 1994; Schnapper, 2009; Schnapper, Bordes-Benayon & Raphael, 2010). Social work is a changing and developing profession, and we propose that, although principles of both human rights and social justice are fundamental to Social work profession, they are insufficient due to their simplified view on human relationships. As we know Social worker should treat his clients neutrally. On the other hand, Caritative social worker takes his client as his peer, his neighbour whose resources for further spiritual life should be activated. This goal can't be achieved following neutral and impersonal attitude. For this goal methodology of cohesive mutuality is needed along with the context of identity where the specialist sees himself/herself in the situation of the other (“walks in his/her shoes,” “to co-suffer with the purpose to reveal the spiritual meaning of suffering”).

Prerequisites of the approach

It is more often that notions “mutuality”, “identity”, “spiritual changes” are used in the context of Social work. The author was pleased to hear that in debates in EU decision-making think-tank groups after the Meeting in Rome (2017) the following Social work definition was used: Social work was described as a *specific profession which analyses and promotes changes within a person urging social and spiritual changes in one's life, by relating problem solving with a family and other contexts of mutuality and identity*. This working definition precisely describes the field of professional activity carried out by Caritative social worker.

Both Bachelor and Master program students at Latvian Christian Academy attend volumous courses in anthropology along with basic knowledge necessary for the Social work professional competence. These courses promote proper understanding of spiritual, psychical and physical wholeness of man within the context of social changes and mutuality.

Insufficiency of secular humanism and vacancy for Caritative social work

Majority of Social workers in Latvia stand on the concept of secular humanism. Surely, secular humanism has accepted general human rights, but they reject any source of power above man and his nature. Nevertheless, Paul Kurtz, the author of “Manifesto of Secular Humanism”, has defined ontological relativism and primacy of material well-being of people. The 3rd Manifesto of Secular Humanism (containing 6 theses) was published in 2003, where P.Kurtz points out: “Humanism undergoes risk to stay as an interesting intellectual movement meant for limited number of scientists – philosophers executing little if any impact on practical life, because in *eupraxofia* [Kurtz's term] should encompass both practice and theory, whereas humanism is only a movement of ideas.” (Куртц, 2000).

Judeo-Christian anthropology in its essence is actually a socially active rather than mere “movement of ideas”, and it is oriented towards cohesion of society, i.e., inclusion of people, respect to people and their dignity, healing of marginalization, therefore nothing should be remarked. It should be noted that relations between the secular humanism and Judeo-Christian revelation always have enjoyed certain level of dialogue. It is obvious that when secular humanism turns away from its roots, it moves into atheistic ideology and some kind of “religion” itself. And vice versa, where turning away from secular humanism happens, there is a danger to give birth to one-sided religious fanaticism and even fundamentalism.

Unfortunately, further development of Social work profession in Latvia suffers from weariness. Weariness is called *akedia* in Greek and it is close to the burn-out syndrom when people are suppressed by fatigue and unwillingness to bring something new in their work routine. Actually, we should make crucial decision: do we want to lift the wholeness of the profession out of its historical roots and to work supportively and adequately for the benefit of the profession?

Sure, Social work profession is informed about Social and Cultural anthropology. Caritative social work implements its competence, but parallel to that turns to Judeo-Christian and Patristic anthropology which is ontological in its essence and differs from anthropology as mere social science. Patristic anthropology is meant for all humanity, it addresses all nations, it is not an anthropology as ethnology but rather pays attention to what is man in his/her essence. Caritative social work is both epistemologically and ontologically innovative approach to man in any social system and culture which works for better understanding of relations between a man and society. It describes man as both spiritual, psychic and physical being within social context, potentially capable to grow as personality or, *vice versa*, to stay on the level of individuum or mere person as a statistic unit (Хоружий, 1998).

Several analysts of Social work profession speak for the anthropological approach in Social work across Europe (in France, Great Britain, Belgium, also in the USA) (Beabout, 2003; Musil, 2006). The modern offer is anthropologically oriented Social work. Both anthropological and theological “technologies” exist along with more wide-spread social and information technologies, and their application can’t be rated as unwise. Both phenomena and professions in humanities and social sphere are more interrelated rather than excluded due to the question how to activate both social and spiritual resources holistically. Caritative social work rejects the vogue concept “spirituality” and operates with the more precise notion of “spiritual practice”. This practice envisages concrete help to a client in his fight against the so-called psychic pathologies (deviances or, using the Patristic term, passions) aimed at guiding the client out from different levels of mental pathologies (passions) and crisis. (Analysis of psychic pathologies or passions and related question of activation of spiritual resources deserve another treatise.)

Current discussions about welfare reforms and effectivity of them in Europe are related to discussions about foundations of human freedom and personality. Adequate understanding of those “foundations” is described as guarantee for effective welfare reforms (Beabout, 2003). For this reason, EC has welcomed partnership of Latvian Christian Academy in several decision-making European organizations which promote holistic approach to man in society on higher political level (*Semaines Sociales de France; EZA (European Center for Workers’ Questions), IDC (International Diaconate Center)*).

In June 4, 2017, the author had a privilege to attend the audience with Pope Francis in His Apostolic palace, Vatican. In His address to Caritative social workers and deacons of the Roman Catholic Church His Eminency said: “Social workers need interdisciplinary knowledge with clear focus on both spiritual and ethical aspects. No-one will ever be able to solve social problems while spiritual needs will be ignored, because man is an ontologically spiritual entity.”

BIBLIOGRAPHY

1. Beabout, G. R. (2003). The Role of Christian Anthropology in Welfare Reform. *Acton Institute Policy Forum*, 4. Retrieved from <https://www.catholiceducation.org/en/religion-and-philosophy/social-justice/the-role-of-christian-anthropology-in-welfare-reform.html>
2. Conque, A. D. (2016). *The Path Not Taken: Martin Heidegger & a Politics of Care*. Louisiana State University, LSU Digital Commons: LSU Doctoral Dissertations. Retrieved from https://digitalcommons.lsu.edu/gradschool_dissertations/1097/
3. De Jesus Silva, I., Vieira de Oliveira, M. D. F., Polaro, S. H. I., Radünz, V., Dos Santos, E. K. A., & De Santana, M. E. (2009). Care, Self-care and Caring for Yourself: a Paradigmatic Understanding Thought for Nursing Care. In *Revista da Escola de Enfermagem da USP, REEUSP (The University of São Paulo Nursing School Journal)*, 43(3), 46-84.

4. EU Charter of Human Rights. Retrieved from <http://fra.europa.eu/en/charterpedia/article/1-human-dignity>
5. EU Social Agenda. Retrieved from <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=737&langId=en&pubId=7755&type=1&furtherPubs=agenda>
6. Hirst, P. (1994). *Associative Democracy: New Forms of Economic and Social Governance*. Cambridge: Polity Press.
7. John of Damascus. (1963). *Exposition of the Orthodox faith/* Transl. by the rev. S. D. F Salmond. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
8. Kīslings, K. (2001). *Jūs sveicina mīlestība: Raksti par diakonisku kultūru* [Kiessling, Kl. 'Love greets you': On deaconal culture]. Jūrmala: Latvijas Kristīgā akadēmija [Jūrmala: Latvian Christian Academy].
9. Lossky, V. (1963). *The Vision of God*. Paris: Faith Press.
10. McNicollis, C. F. (1998). *Self-understanding and the Care for Being: Heidegger's Ethical Thought*. Doctoral dissertation. USA: McMaster University. Retrieved from <https://macsphere.mcmaster.ca/bitstream/11375/13907/1/fulltext.pdf>
11. Musil, L. (2006). *Coping with Dilemmas: Working Conditions and Interactions of Social Workers with their Clients*. Strassfurt: Institut für vergleichende Sozialarbeitswissenschaft und interkulturelle/ internationale Sozialarbeit (ISIS). – (Comparative Social Work Science, 6.)
12. Schnapper, D. (2009). *Providential Democracy: An Essay on Contemporary Equality*. New Jersey: Transaction Publ.
13. Schnapper, D., Bordes-Benayon, Ch., & Raphael F. (2010). *Jewish Citizenship in France: The Temptation of Being among One's Own*. New Brunswick: Transaction Publ.
14. *Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums* [Republic of Latvia Law on Social Services and Social Assistance], adopted 31.12.2002.; entry into force 01.01.2003.; publication: Latvijas Vēstnesis, 168, 19.11.2002.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 23, 12.12.2002. Retrieved from <https://likumi.lv/ta/en/en/id/68488-law-on-social-services-and-social-assistance>
15. Whitehead, A. N. (1925). *Science and the Modern World*. N.Y.: Macmillan Co.
16. Куртц, П. (2000). *Мужество статья: Добродетели гуманизма* [Kurtz, P. Daring to Become: Morals of Humanism]. Москва: Российское гуманистическое общество [Moscow: Russian Humanitarian Society].
17. Хоружий, С. (1998). *К феноменологии аскезы* [Horuzhy, S. The Phenomenology of Asceticism]. Москва: Изд. гуманитарной литературы [Moscow: Publishing House of Humanitarian Literature].

INTENSYVIOSIOS TERAPIJOS SLAUGYTOJŲ KRITINIO MĄSTYMO SKIRTUMŲ DIENOS IR NAKTIES DARBO METU ANALIZĖ

RENATA VIMANTAITĖ, SANDRA EISMANTIENĖ
Lietuvos sveikatos mokslų universitetas

ANOTACIJA

Slaugytojo profesija linkusi pritraukti tuos, kurie turi natūralių puoselėjimo sugebėjimų, noro padėti kitiems ir mokslo ar anatomijos žinojimo. Tačiau yra dar vienas svarbus įgūdis, kuriuo sėkmingai naudojasi slaugytojas ir kuris dažnai nuvertinamas – tai gebėjimas kritiškai mąstyti. Darbo objektas – kritinio mąstymo skirtumai dienos ir nakties pamainų metu. Darbo tikslas – išanalizuoti intensyvios terapijos slaugytojų kritinio mąstymo skirtumus dienos ir nakties metu. Šiam tikslui pasiekti keliami uždaviniai: įvertinti intensyvios terapijos slaugytojų, dirbančių dienos metu, kritinį mąstymą, įvertinti intensyvios terapijos slaugytojų, dirbančių nakties metu, kritinį mąstymą, palyginti intensyvios terapijos slaugytojų, dirbančių skirtingu paros metu, kritinį mąstymą. Tyrimui naudota mokslinės literatūros analizė, intensyviosios terapijos slaugytojų anketinė apklausa raštu ir statistinė duomenų analizė. Tyrimas atliktas LSMUKK intensyviosios terapijos skyriuose. Rezultatai parodė, kad nakties metu dirbančių slaugytojų kritinio mąstymo įverčiai yra žemesni nei dienos metu dirbančių kolegų. Taip pat kad gerinant slaugytojų kritinį mąstymą vienoje srityje, jis gerėja ir kitose.

ĮVADAS

Temos aktualumas.

Slaugytojo profesija linkusi pritraukti tuos, kurie turi natūralių puoselėjimo sugebėjimų, noro padėti kitiems ir mokslo ar anatomijos žinojimo. Tačiau yra dar vienas svarbus įgūdis, kuriuo sėkmingai naudojasi slaugytojas ir kuris dažnai nuvertinamas – tai gebėjimas kritiškai mąstyti. Problemos nustatymas, geriausio sprendimo nustatymas ir veiksmingiausio metodo pasirinkimas yra visos kritinio mąstymo proceso dalys. Vykdydami planą, kritiniai mąstytojai apmąsto situaciją, kad išsiaiškintų, ar ji buvo efektyvi ir ar ji galėjo būti padaryta geriau. Kaip matote, kritinis mąstymas yra perduodamas įgūdis, kurį galima panaudoti keliuose gyvenimo aspektuose (Ericksen, 2017). Kritinis mąstymas apibrėžiamas kaip protinis procesas, kai aktyvus ir sumanus suvokimas, analizė, apibendrinimas ir vertinimas, remiamasi stebėjimu, patirtimi ir komunikacija. Slaugos moksle dažnai minimas kritinis mąstymas ir jo svarba kasdienėje klinikinėje slaugos praktikoje. Pagrindiniai kritinio mąstymo įgūdžiai, kuriuos turėtų naudoti slaugos studentai studijų metu, yra kritinė analizė, įvadinis ir baigiamasis pagrindimas, pagrįsta išvada, faktų ir nuomonių atskyrimas, informacijos šaltinių patikimumo įvertinimas, sąvokų paaiškinimas ir sąlygų pripažinimas. Konkretus elgesys yra būtinas norint sustiprinti kritinį mąstymą. Kritinį mąstymą slaugytojai taiko sprenddami pacientų problemas ir priimdami sprendimus kūrybiškai. Tai yra svarbus saugios, efektyvios ir sumanios slaugos intervencijos procesas (Kourkouta, 2014). Intensyvios terapijos skyrius yra lyg tarpinė grandis ligoninėje. Pacientas patenka į skyrių esant labai sunkiai jo sveikatos būklei: iš priėmimo skyriaus kritinėje būklėje, iš operacinės po sunkios, ilgai trunkančios operacijos, iš terapinio skyriaus staiga sutrikus hemodinamikai, sustojus kvėpavimui. Būklei pagerėjus tolesniam gydymui pacientai keliami į kitus ligoninės skyrius. Tokioje situacijoje intensyvios terapijos medicinos personalui sudėtinga objektyviai įvertinti, palyginti ir numatyti savo darbo rezultatus. Pastaraisiais metais padidėjo reanimacijos ir intensyvios terapijos skyriuose gydomų ligonių skaičius, todėl būtina analizuoti gydymo ir slaugymo rezultatus (Lukaševič, 2009).

Darbo problema.

Slaugytojai vaidina gyvybiškai svarbų vaidmenį pacientų priežiūros ir sveikatos priežiūros sektoriuose. Slaugos trūkumas pripažintas problema visame pasaulyje. Siekiant patenkinti pacientų priežiūros poreikius visą parą, slaugos srityje, 24 dienos paros paprastai būna trimis 8 valandų pamainomis (diena arba rytas - po pietų, vėlai ar vakare). Nuo 1970 m. mokslininkai pradėjo analizuoti (Underwood, 1975, Ganong, 1976 ir kt.) apie darbo dienos ir nakties metu įtaką slaugytojams. Paaiškėjo, kad prailgintos pamainos suteikia slaugytojoms daugiau laisvų dienų ir savaitgalių bei gali daugiau „laisvo“ laiko praleisti su savo šeima ir draugais. Pailgintos pamainos ir viršvalandžiai dėl neplanuotų personalo ligų, nebuvimo ar padažnėjusio paguldymo į ligoninę gali padidinti slaugytojų nuovargį ir miego trūkumą (Geiger-Brown, Trinkoff, 2010). Be to, ilgesnės nei dvylikos valandų darbo pamainos yra įprastos ir populiarios tarp ligoninių personalo slaugytojų ir pranešta, kad ilgesnės pamainas dirbantys slaugytojai dažniau patyrė pervergimą, nepasitenkinimą darbu, o pacientai buvo labiau nepatenkinti savo priežiūra. Miegas yra gyvybiškai reikalingas dalykas, kurio metu kūnas atsinaujina ir yra sveiko fizinio bei psichinio gyvenimo pagrindas, kuris daro tiesioginę įtaką asmens gyvenimo kokybei (Karagozoglu, Bingol, 2008). Yra pagrįstų įrodymų, kad pamainomis dirbantys darbuotojai paprastai patiria ūmią ir chronišką žalą, kuri turi įtakos sveikatai (Costa, 2003). Taip pat daugėja įrodymų, kad jie turi padidėjusią skyrybų ir vaikų, turinčių nerimo ir elgesio problemų, riziką (Pisarski ir kt., 2006).

Darbo tikslas – išanalizuoti intensyvios terapijos slaugytojų kritinio mąstymo skirtumus dienos ir nakties metu.

Darbo uždaviniai:

1. Įvertinti intensyvios terapijos slaugytojų, dirbančių dienos metu, kritinį mąstymą
2. Įvertinti intensyvios terapijos slaugytojų, dirbančių nakties metu, kritinį mąstymą.
3. Palyginti intensyvios terapijos slaugytojų, dirbančių skirtingu paros metu, kritinį mąstymą.

Tyrimo metodai:

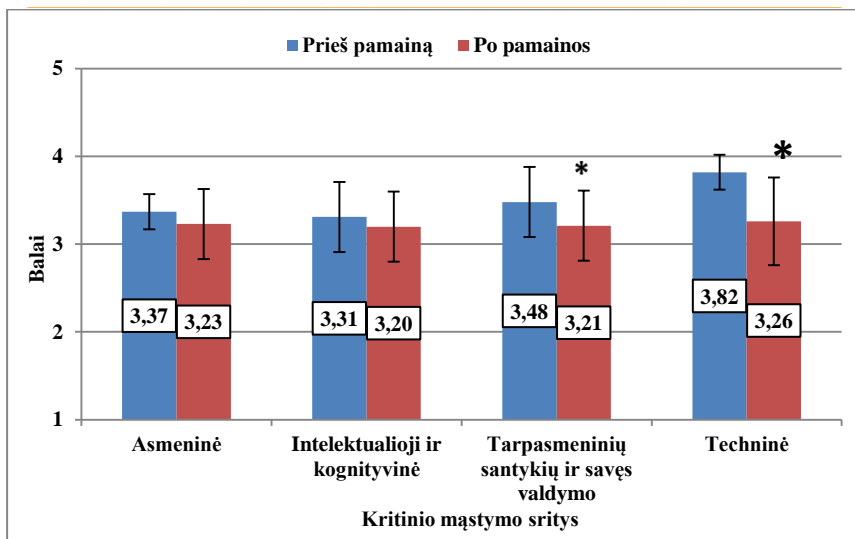
Mokslinės literatūros analizė - leidžia remiantis moksline literatūra apibendrinti kritinio mąstymo sampratą slaugoje, išskirti intensyviosios terapijos slaugytojų darbo ypatumus, išanalizuoti darbo dienos ir nakties metu įtaką slaugytojams.

Slaugytojų anketinė apklausa raštu – leidžia ištirti intensyviosios terapijos slaugytojų kritinio mąstymo pokytį po dienos ir nakties pamainų. Apklausa atlikta 2020 vasarį LSMUKK intensyviosios terapijos skyriuose. Apklausoje dalyvavo 124 slaugytojai.

Statistinė aprašomoji duomenų analizė - Statistinė duomenų analizė atlikta naudojant kompiuterinės programos statistikos paketą „SPSS/w 22.0“ ir MS Excel 2016 kompiuterinę programą. Nagrinėjamų požymių pasiskirstymui pasirinktoje imtyje įvertinti taikyta aprašomoji duomenų statistika – absoliutiūs (n) ir procentiniai dažniai (proc.). Aprašant kiekybinius kintamuosius taikytas vidurkis (m) ir jo standartinis nuokrypis (SN). Dviejų nepriklausomų imčių skirstiniai, netenkinę normalumo prielaidos, lyginti Mann-Whitney U testu, dviejų priklausomų imčių skirstiniai – Wilcoxon testu. Ryšio tarp neparimetrinių požymių stiprumas analizuotas apskaičiuojant Spearman koreliacijos koeficientą (r). Jei $0 < |r| \leq 0,3$, dydžiai silpnai priklausomi, jei $0,3 < |r| \leq 0,8$, vidutiniškai priklausomi, jei $0,8 < |r| \leq 1$, stipriai priklausomi. Koreliacijos koeficientas bus teigiamas, kai vienam dydžiui didėjant, didės ir kitas, neigiamas – kai vienam dydžiui didėjant, kitas mažės. Pasirinktas statistinio reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$.

1. Intensyvios terapijos slaugytojų, dirbančių dienos metu, kritinio mąstymo vertinimas

Apibendrinant anestezijos ir intensyviosios terapijos slaugytojų, dirbančių dienos metu, kritinį mąstymą galima teigti, kad prieš pamainą dienos metu dirbantys slaugytojai pasižymi geresniu kritiniu mąstymu nei po pamainos ($p < 0,005$) (1 pav.).

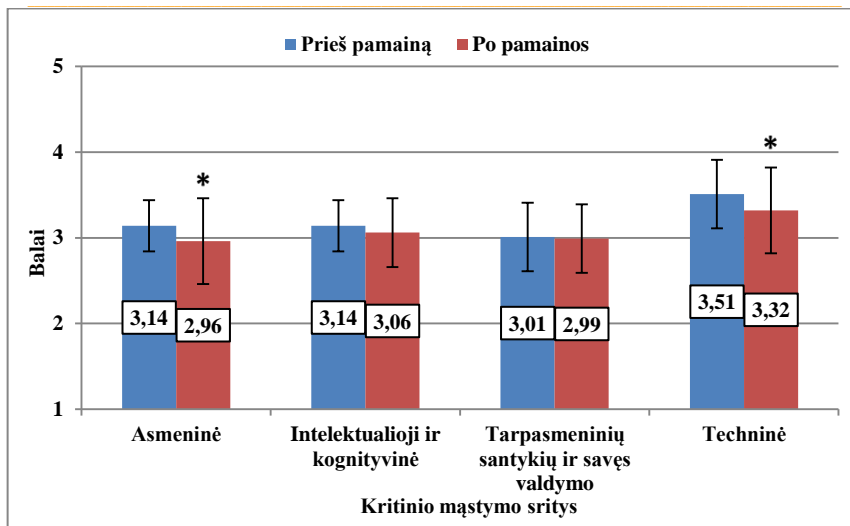
*- $p < 0,05$, palyginus su įverčiu prieš pamainą (Wilcoxon testas)

1 pav. Dienos metu dirbančių tyrimo dalyvių kritinio mąstymo sričių įverčių prieš ir po pamainos palyginimas ($m \pm SN$)

Tarpasmeninių santykių ir savęs valdymo srities kritinio mąstymo įverčiams prieš ir po pamainos įtakos turi respondentų amžius, išsilavinimas ir darbo stažas. Techninės srities kritinio mąstymo įverčiai po pamainos reikšmingai žemesni visų respondentų nei prieš pamainą nepriklausomai nuo sociodemografinių požymių ($p < 0,05$).

2. Intensyvosios terapijos slaugytojų, dirbančių nakties metu, kritinio mąstymo įvertinimas.

Apibendrinant anestezijos ir intensyvosios terapijos slaugytojų, dirbančių nakties metu, kritinį mąstymą galima teigti, kad prieš pamainą nakties metu dirbantys slaugytojai pasižymi geresniu asmeninės ir techninės srities kritiniu mąstymu nei po pamainos ($p < 0,005$) (2 pav.)

*- $p < 0,05$, palyginus su įverčiu prieš pamainą (Wilcoxon testas)

2 pav. Nakties metu dirbančių tyrimo dalyvių kritinio mąstymo sričių įverčių palyginimas ($m \pm SN$)

Asmeninės ir techninės srities kritinio mąstymo įverčiams prieš ir po pamainos įtakos turi respondentų amžius, išsilavinimas, darbo stažas ir budėjimų skaičius per mėnesį ($p < 0,05$). Skirtingą išsilavinimą turinčių slaugytojų intelektualiosios ir kognityvinės srities kritinio mąstymo įverčiai prieš ir po pamainos skyrėsi statistiškai reikšmingai ($p < 0,05$). Didesni kaip 20 metų darbo stažą turinčių slaugytojų intelektualiosios ir kognityvinės srities įverčiai po pamainos buvo reikšmingai žemesni nei prieš pamainą ($p < 0,05$).

3. Intensyvios terapijos slaugytojų, dirbančių skirtingu paros metu, kritinio mąstymo palyginimas.

Tyrimu buvo siekiama palyginti anestezijos ir intensyviosios terapijos slaugytojų, dirbančių skirtingu paros metu, kritinį mąstymą. Analizuojant dienos metu dirbančių tyrimo dalyvių kritinį mąstymą prieš ir po pamainos Spearman koreliacijos metodu nustatytos 8 statistiškai reikšmingos teigiamos kritinio mąstymo sričių sąsajos. Nustatyta, kad didėjant dienos metu dirbančių slaugytojų asmeninės srities įverčiams, didėja ir visų likusių kritinio mąstymo sričių įverčiai po pamainos (koreliacijos koeficientai silpni teigiami) ($p < 0,05$). Geresnis kritinis mąstymas intelektualiojoje ir kognityvinėje srityje vidutiniškai gerina tarpasmeninių santykių ir savęs valdymo kritinį mąstymą prieš pamainą ($r = 0,651$) ir po pamainos ($r = 0,765$) bei techninės srities kritinį mąstymą po pamainos ($r = 0,564$) ($p < 0,001$). Geresnis kritinis mąstymas tarpasmeninių santykių ir savęs valdymo srityje prieš pamainą silpnai gerina techninės srities dienos metu dirbančių slaugytojų kritinį mąstymą ($r = 0,361$) ir stipriai gerina kritinį mąstymą po pamainos techninėje srityje ($r = 0,703$) ($p < 0,0001$) (1 lentelė).

1 lentelė

Dienos metu dirbančių tyrimo dalyvių kritinio mąstymo prieš ir po pamainos sričių sąsajos (Spearman koreliacija (r))

Sritis	Asmeninė	Intelektualioji ir kognityvinė	Tarpasmeninių santykių ir savęs valdymo	Techninė
Prieš pamainą				
Asmeninė	-	-	-	-
Intelektualioji ir kognityvinė	0,275	-	-	-
Tarpasmeninių santykių ir savęs valdymo	0,225	0,651**	-	-
Techninė	0,133	0,155	0,361*	-
Po pamainos				
Asmeninė	-	-	-	-
Intelektualioji ir kognityvinė	0,459*	-	-	-
Tarpasmeninių santykių ir savęs valdymo	0,393*	0,765**	-	-
Techninė	0,473*	0,564**	0,703**	-

*-p<0,05; **-p<0,001

Analizuojant nakties metu dirbančių anestezijos ir intensyvosios terapijos slaugytojų kritinį mąstymą prieš ir po pamainos Spearman koreliacijos metodu nustatyta 11 statistiškai reikšmingų teigiamų kritinio mąstymo sričių sąsajų. Nustatyta, kad geras kritinis mąstymas asmeninėje srityje gerina visų sričių kritinį mąstymą prieš pamainą ir intelektualiosios ir kognityvinės bei tarpasmeninių santykių ir savęs valdymo sričių kritinį mąstymą po pamainos (p<0,05). Geresnis kritinis mąstymas intelektualiojoje ir kognityvinėje bei tarpasmeninių santykių ir savęs valdymo srityse vidutiniškai gerina kritinį mąstymą likusiose srityse tiek prieš pamainą, tiek po pamainos (p<0,05) (2 lentelė).

2 lentelė

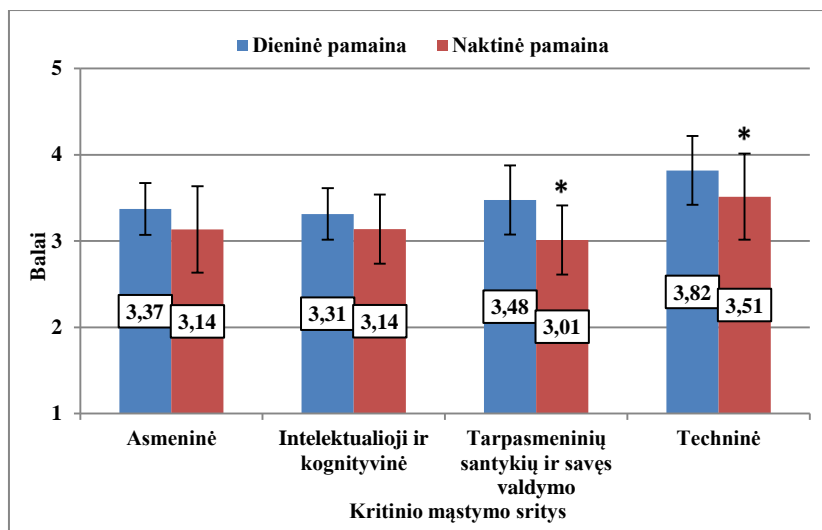
Nakties metu dirbančių tyrimo dalyvių kritinio mąstymo prieš ir po pamainos sričių sąsajos (Spearman koreliacija (r))

Sritis	Asmeninė	Intelektualioji ir kognityvinė	Tarpasmeninių santykių ir savęs valdymo	Techninė
Prieš pamainą				
Asmeninė	-	-	-	-
Intelektualioji ir kognityvinė	0,449**	-	-	-
Tarpasmeninių santykių ir savęs valdymo	0,427**	0,651**	-	-

Techninė	0,549**	0,559**	0,676**	-
Po pamainos				
Asmeninė	-	-	-	-
Intelektualioji ir kognityvinė	0,369*	-	-	-
Tarpasmeninių santykių ir savęs valdymo	0,448**	0,739**	-	-
Techninė	-0,070	0,304*	0,231*	-

*-p<0,05; **-p<0,001

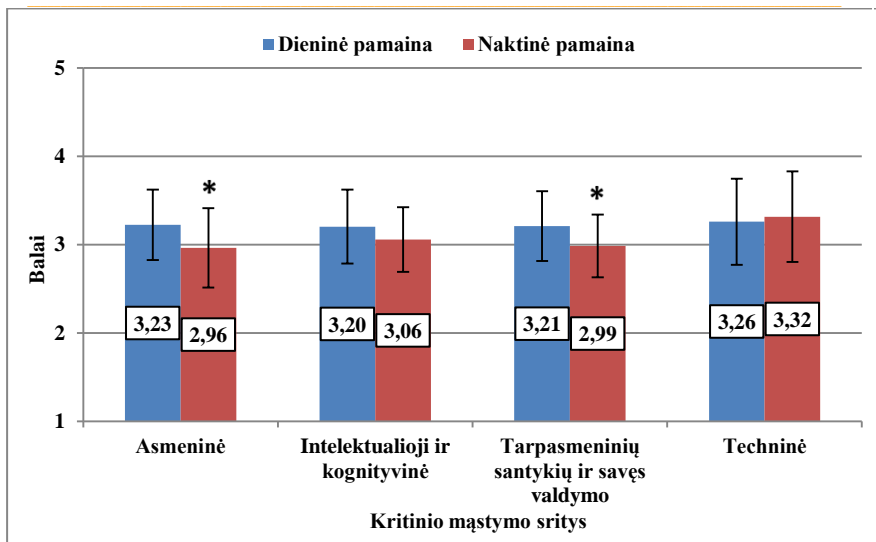
Statistinė analizė rodo, kad nakties metu dirbančių anesteziologų ir intensyviosios terapijos slaugytojų kritinio mąstymo įverčiai prieš pamainą tarpasmeninių santykių ir savęs valdymo bei techninėje srityse yra reikšmingai žemesni palyginus su dienos metu dirbančiais kolegais (p<0,05) (3 pav.).

*-p<0,05, palyginus su dirbančias dieninėje pamainoje (Mann-Whitney U testas)

3 pav. Tyrimo dalyvių kritinio mąstymo prieš pamainą sričių palyginimas (m±SN)

Palyginus skirtingu paros metu dirbančių slaugytojų kritinį mąstymą nustatyta, kad nakties metu dirbančių slaugytojų po pamainos kritinio mąstymo įverčiai asmeninėje bei tarpasmeninių santykių ir savęs valdymo srityse statistiškai reikšmingai žemesni nei dirbančiųjų dienos metu (p<0,05) (4 pav.).

*- $p < 0,05$, palyginus su dirbančias dieninėje pamainoje (Mann-Whitney U testas)

4 pav. Tyrimo dalyvių kritinio mąstymo po pamainos sričių palyginimas ($m \pm SN$)

Apibendrinant anestezijos ir intensyvosios terapijos slaugytojų, dirbančių skirtingu paros metu, kritinio mąstymo palyginimą galima teigti, kad nakties metu dirbančių slaugytojų kritinio mąstymo sričių įverčiai yra žemesni nei dienos metu dirbančių kolegų ($p < 0,05$). Spearman koreliacija rodo, kad gerinant slaugytojų kritinį mąstymą vienoje srityje, jis gerėja ir kitose ($p < 0,05$).

IŠVADOS

1. Intensyvosios terapijos slaugytojai, dirbantys dienos metu pasižymėjo geresniu kritiniu mąstymu prieš pradėdami pamainą. Techninės srities kritinio mąstymo įverčiai po pamainos reikšmingai žemesni visų respondentų nei prieš pamainą nepriklausomai nuo sociodemografinių požymių
2. Prieš pamainą, intensyvosios terapijos slaugytojai, dirbantys nakties metu, pasižymėjo geresniu asmeninės ir techninės srities kritiniu mąstymu nei po pamainos. Tam įtakos turėjo respondentų amžius, išsilavinimas, darbo stažas bei budėjimų skaičius per mėnesį. Skirtingą išsilavinimą turinčių slaugytojų intelektualiosios ir kognityvinės srities kritinio mąstymo įverčiai prieš ir po pamainos skyrėsi statistiškai reikšmingai
3. Apibendrinant anestezijos ir intensyvosios terapijos slaugytojų, dirbančių skirtingu paros metu, kritinio mąstymo palyginimą galima teigti, kad nakties metu dirbančių slaugytojų kritinio mąstymo sričių įverčiai yra žemesni nei dienos metu dirbančių kolegų. Spearman koreliacija rodo, kad gerinant slaugytojų kritinį mąstymą vienoje srityje, jis gerėja ir kitose.

LITERATŪRA

1. Alfaro-Lefevre, R.(1999). *Critical Thinking in Nursing: A practical approach*. 2nd ed. Philadelphia: W.B. Saunders;
2. Bjorvatn, B., Dale, S., Hogstad-Erikstein, R., Fiske, E., Pallesen, S., Waage, S. Self-reported sleep and health among Norwegian hospital nurses in intensive care units. *NURS CRIT CARE*. 2012;17(4):180–188 p.
3. Black, J.E., Hull, S.G., Tiller, J., Yang, R., Harsh, J.R. The long-term tolerability and efficacy of armodafinil in patients with excessive sleepiness associated with treated obstructive sleep apnea, shift work disorder, or narcolepsy: an open-label extension study. *J CLIN SLEEP MED*. 2010;6(5):458–466 p.
4. Boivin, D.B., Boudreau, P. Impacts of shift work on sleep and circadian rhythms. *PATHOL BIOL (Paris)* 2014;62(5):292–301 p.
5. Bridges, J., Nicholson, C., Maben, J., Pope, C., Flatley, M., ir kt. Capacity for care: Meta-ethnography of acute care nurses' experiences of the nurse-patient relationship. *J ADV NURS*, 2013, 69: 760-772 p.
6. Bružienė, R. Slaugytojų veiklos ypatumai dirbant intensyvios terapijos skyriuje. *SVEIKATOS MOKSLAI*, 2014, 24 tomas, Nr. 3, 133-136 p.
7. Burch JB, Yost MG, Johnson W, Allen E. Melatonin, sleep, and shift work adaptation. *J OCCUP ENVIRON MED*. 2005;47(9):893–901 p.
8. Bručkienė, L. (2004). *GMP darbuotojų darbo sąlygų įtaka sveikatai*. Magistro darbas. KMU.
9. Cacioppo, J. T., Petty ,R. E., Jarvis, W. B. Dispositional differences in cognitive motivation: The life and times of individuals varying in need for cognition. *PSYCHOLOGICAL BULLETIN*, 1996, 119 (2), p. 197–253.
10. Chaffee, J. (1994). *Thinking Critically*. New York.
11. Costa, G. Shiftwork and occupational medicine: An overview. *OCCUPATIONAL MEDICINE*, 2003, 53(2) 83-88 p.
12. Danusevičienė, L, Jurguvienė, R. Požiūrio į pacientą intensyviosios terapijos skyriuje transformacijos savitumai. *MEDICINA (Kaunas)* 2010; 46 (1 priedas). 8-15 p.
13. Department of health (1996). *Guidelines on admission to and discharge from intensive care and high dependency units*. NHS executive.
14. Ericksen, K. (2017). *The Importance of Critical Thinking Skills in Nursing*. Prieiga internetu: <https://www.rasmussen.edu/degrees/nursing/blog/understanding-why-nurses-need-critical-thinking-skills/>
15. Facione, P. A., Facione, N. C., Giancarlo, C. A. The Disposition Toward Critical Thinking: Its Character, Measurement, and Relationship to Critical Thinking Skill. *INFORMAL LOGIC*, 2000, 20, p. 61–84
16. Facione, P. (1990). *Critical thinking: A statement of expert consensus for purpose of educational assessment and instruction*. Millbrae, CA: California Academic Press
17. Frost, P., Kolstad, H.A., Bonde, J.P. Shift work and the risk of ischemic heart disease - a systematic review of the epidemiologic evidence. *SCAND J WORK ENVIRON HEALTH*. 2009;35(3):163–179 p.
18. Ganong, W. L., Ganong, J. M., Harrison, E T. (1976). The 12-hour shift: better quality, lower cost. *JOURNAL OF NURSING ADMINISTRATION*. 6, 2, 17 – 19 p.
19. Gu, F., Han, J., Laden, F. Total and cause-specific mortality of U.S. nurses working rotating night shifts. *AM J PREV MED*. 2015;48(3):241–252 p.
20. Gold, D. R., Rogacz, S., Bock, N., Rotating Shift Work, Sleep, and Accidents Related to Sleepiness in Hospital Nurses. *AMERICAN JOURNAL OF PUBLIC HEALTH*, 1992, Volume 82, 1012 – 1013 p. July.

21. Geiger-Brown, J., & Trinkoff, A. (2010). Is it time to pull the plug on 12-hour shifts? Part I. *JOURNAL OF NURSING ADMINISTRATION*, 40(3): 100-102 p.
22. Hansen, A.B., Stayner, L., Hansen, J., Andersen, Z.J. Night shift work and incidence of diabetes in the Danish Nurse Cohort. *OCCUP ENVIRON MED.* 2016;73(4):262–268 p.
23. Hasin, Y., Danchin, N., Filippatos, G., Heras, M., Janssens, U. Recommendations for the structure, organization, and operation of intensive cardiac care units. *EUROPEAN HEART JOURNAL*, 2005;26(16):1676-82 p.
24. Jamal, M., Baba, V.V. Shiftwork and department-type related to job stress, work attitudes and behavioral intentions: a study of nurses. *J ORGAN BEHAV.* 1992;13(5):449–464 p.
25. Karagozoglu, S., Bingol, N. Sleep quality and job satisfaction of Turkish nurses. *NURS OUTLOOK.* 56, 2008. 298 – 307 p.
26. Kourkouta, L., Papathanasiou, I.V. Communication in Nursing Practice. *MATER SOCIOMED.* 2014;26(1):65–67 p.
27. Korompeli, A., Muurlink, O., Tzavara, C., Velonakis, E., Lemonidou, C., Sourtzi, P. Influence of shiftwork on Greek nursing personnel. *SAF HEALTH WORK.* 2014;5(2):73–79 p.
28. Korompeli, A., Chara, T., Chrysoula, L., Sourtzi, P. Sleep disturbance in nursing personnel working shifts. *NURS FORUM.* 2013;48(1):45–53 p.
29. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2011 m. birželio 27 d. Nr. V-644 įsakymas „Dėl Lietuvos medicinos normos MN 60:2011 „Anestezijos ir intensyviosios terapijos slaugytojas. Teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ patvirtinimo. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.403084?jfwid=fhhu5mqjh>
30. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2010 m. sausio 21 d. įsakymas Nr.V-51. „Dėl reikalavimų specializuotų slaugos sričių neformaliojo švietimo programoms aprašų patvirtinimo“. Žin., 2010, Nr. 13-659.
31. Lin, X., Chen, W., Wei, F., Ying, M., Wei, W., Xie, X. Night-shift work increases morbidity of breast cancer and all-cause mortality: a meta-analysis of 16 prospective cohort studies. *SLEEP MED.* 2015;16(11):1381–1387 p.
32. Lunney, M., (2001). *Critical Thinking and Nursing Diagnoses: case studies & analyses.* Philadelphia: North American Nursing Diagnosis Association.
33. Luna, A. (2019). *7 reasons critical thinking in nursing is important.* Prieiga internetu: <https://www.onwardhealthcare.com/nursing-resources/seven-reasons-critical-thinking-in-nursing-is-important/>
34. Lukaševič, O. (2009). *Intensyviosios terapijos ligonių slaugymo įtaka jų gydymo baigčiai ligoninėje.* Magistro darbas. Vilnius
35. Matheson, A., O'Brien, L., Reid, J.A. The impact of shiftwork on health: a literature review. *J CLIN NURS.* 2014;23(23–24):3309–3320 p.
36. Meyer, C. (2007). *Teaching English* (K. Abili, Trans.). Tehran: Samt
37. Muecke, S. Effects of rotating night shifts: literature review. *J ADV NURS.* 2005;50(4):433–439 p.
38. Nakata, A., Haratani, T., Takahashi, M. Association of sickness absence with poor sleep and depressive symptoms in shift workers. *CHRONBIOL INT.* 2004;21(6):899–912 p.
39. Nurse Journal (2019). *The Value of Critical Thinking in Nursing + Examples.* Prieiga internetu: <https://nursejournal.org/community/the-value-of-critical-thinking-in-nursing/>
40. Papathanasiou, I., Kotrotsiou, S., Bletsas, V. Nursing documentation and recording systems of nursing care. *HEALTH SCIENCE JOURNAL.* 2007;1(4).
41. Paul, R., Elder, L. (1999). *The miniature guide to critical thinking: Concepts and tools.* Santa Rosa, CA: Foundation for Critical Thinking.
42. Paul, R., Elder, L. (2010). *The Miniature Guide to Critical Thinking Concepts and Tools.* Dillon Beach: Foundation for Critical Thinking Press.
43. Paulikienė, S. Anestezijos ir intensyviosios terapijos slaugytojų rengimo kaitos tendencijų įžvalga Lietuvoje. *SVEIKATOS MOKSLAI*, Volume 21, Number 2, 2011, 115-120 p.

44. Pisarski, A., Brook, C., Bohle, P., Gallois, C., Watson, B., Winch, S. (2006). Extending a model of 15. shiftwork tolerance. *CHRONOBIOLOGY INTERNATIONAL*, 23(6), 1363-1377 p.
45. Pukėnas K. Kokybinių duomenų analizė SPSS programa. Mokomoji knyga. 2009, 24 p.
46. Scheffer, B.K., Rubenfeld, M.G. A consensus statement on critical thinking in nursing. *JOURNAL OF NURSING EDUCATION*. 2000;39:352–359 p.
47. Scriven, M., Paul, R. (2013). *Defining critical thinking*. Prieiga internetu: www.critical-thinking.org/University/univclass/Defining.Html .
48. Simmons, L., Heitkemper, M., Shaver, J. Gastrointestinal function during the menstrual cycle. *Health Care Women Int*. 1988;9(3):201–209 p.
49. Sveinsdóttir, H. Self-assessed quality of sleep, occupational health, working environment, illness experience and job satisfaction of female nurses working different combination of shifts. *SCAND J CARING SCI*. 2006;20(2):229–237 p.
50. Straif, K, Baan, R, Grosse, Y. WHO International Agency for Research on Cancer Monograph Working Group Carcinogenicity of shift-work, painting, and fire-fighting. *LANCET ONCOL*. 2007;8(12):1065–1066 p.
51. Underwood, A B. (1975). What a 12 – hour shift offers. *AM J NURS*.75 (7), 1176 – 1178 p.
52. Vincent, J.L., Rubenfeld, G.D. Does intermediate care improve patient outcomes or reduce costs? *CRITICAL CARE* (2015) 19:89.
53. Wong, H., Wong, M.C., Wong, S.Y., Lee, A. The association between shift duty and abnormal eating behavior among nurses working in a major hospital: a cross-sectional study. *INT J NURS Stud*. 2010;47(8):1021–1027 p.

ANALYSIS OF CRITICAL THINKING DIFFERENCES BETWEEN INTENSIVE CARE UNIT NURSES DURING DAY AND NIGHT SHIFTS

RENATA VIMANTAITĖ, SANDRA EISMANTIENĖ
Lithuanian University of Health Sciences

SUMMARY

The nursing profession tends to attract those who have natural nurturing abilities, a desire to help others, and a knowledge of science or anatomy. However, there is another important skill that nurses have and it is often overlooked – the ability to think critically. The object of this thesis – is the contrast of critical thinking during day and night shifts. The aim of this thesis is to analyze intensive care unit (ICU) nurses' critical thinking differences during day and night shifts. In order to complete this aim the following objectives were raised: assess critical thinking of ICU nurses during day shifts, assess critical thinking of ICU nurses during night shifts and to compare results between both groups. This analysis includes review of scientific literature, questionnaire for ICU nurses and statistical data analysis. Questionnaire data was collected in multiple ICUs at Hospital of Lithuanian University of Health Sciences. Obtained results revealed that participants had a decreased ability to think critically when working night shifts rather than day shifts. Additionally, it was showed that increased critical reasoning in one instance has a positive effect in others.

ROLE OF INFORMAL LEARNING IN THE CONTINUUM OF LIFELONG LEARNING

RAMUNĖ BAGDONAITĖ-STELMOKIENĖ, PhD

Kolping University of Applied Sciences

ANNOTATION

Contemporary society is viewed as the society of learning and creative application of knowledge in which a high value is placed on the concept of life-long learning, which includes formal, non-formal and informal forms of learning. Using the method of theoretical literature analysis, this article aims to describe the change of the concept of learning and teaching, and the shift from teaching to learning paradigm, and discuss the role and importance of informal learning in the continuum of lifelong learning. The article also analyses the transition boundaries of the main lifelong learning activities: formal, non-formal and informal learning, revealing their overlaps and differences.

INTRODUCTION

Contemporary society is viewed as the society of learning and creative application of knowledge in which a high value is placed on the concept of life-long learning, which includes formal, non-formal and informal forms of learning. Informal learning was first described in around 1970. Coombs and Ahmed (1974) defined the types of formal, non-formal and informal learning. However, informal learning draws increasing attention of scientists, researchers and practitioners affected by the trend of lifelong learning only (Lin & Lee, 2014). Informal learning is described as a natural accompaniment to everyday life, which is not necessarily intentional learning, and so may well not be recognized even by individuals themselves as contributing to their knowledge and skills (Memorandum on Lifelong Learning, 2001). It is an everyday conscious and / or unconscious, incidental, spontaneous and not necessarily intentional, little or not at all organized learning through which the learner acquires certain competences (Schugurensky, 2000; Tereseviciene et al., 2003; Alonderiene, 2009; Pauriene, 2017). It was recognized some 50 years ago that informal learning plays an important role in the discourse of lifelong learning, because it is a process by which every individual creates and acquires new knowledge, skills and values from daily experiences and various encounters with the social environment (Cooms & Ahmed, 1974; La Belle, 1982). This form of learning may take place both at the individual level and in groups, i.e. through various social interactions. However, the concept of informal learning is far more complex; it has multiple meanings and diversity. Studies highlight the role of informal learning in the culture of lifelong learning (Zydzianaitė et al., 2012). However, it is observed that the attention paid to non-formal and informal learning in Lithuania is insufficient; empirical justification for informal learning is especially lacking.

It is self-evident that an individual learns not only in a formal educational setting but in a number of other surrounding settings: at work, community, home. Van Noy, James and Bedley (2016) highlight that a great deal of informal learning occurs in the settings of daily life. Everyday informal learning is defined as daily learning taking place at home, work or community, which is not always conscious and intentional. Informal learning in the family / home setting encompasses a full range of new information, the transfer and acceptance of knowledge, the acquisition of new skills, personal development, support for each other, access to community resources (Rogoff, Gutierrez & Callanan, 2016).

Using the method of theoretical literature analysis (Kennedy, 2007), this article aims to describe the change of the concept of learning and teaching, and the shift from teaching to learning

paradigm, and discuss the role and importance of informal learning in the continuum of lifelong learning.

Shift of the Culture of Lifelong Learning as the Paradigm Justifying the Importance of Informal Learning

In modern society, the shift from teaching to learning paradigm is noticeable, where learning is perceived as an active process based on learners' initiative and involvement (Singh & Mishra, 2017). Learning is perceived not only as a constructive activity of the learner, but also as random, spontaneous processes, and at the same time the perception of the learning space changes, i.e., learning is possible everywhere (Edwards, 2009). Thus, attention is drawn to the fact that a person learns not only in formal educational environments, but also in everyday situations, not only at a pre-determined time, but always (Edwards & Usher, 1998; 2001).

Learning paradigm is also reflected in Lithuanian and international documents of education policies: *Lisbon Strategy* (2000), *Memorandum on Lifelong Learning* (2000), *European Parliament resolution on Adult learning: It is never too late to learn* (2008), updated *Lifelong Learning Assurance Strategy* (2008), *Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth* (2010), *European Commission Communication Europe 2020*. The formal concept of lifelong learning was adopted in 1970 by the international UNESCO organization, but it was more about humanitarian issues. Only in the 1980's, in the context of processes affected by globalization and stimulated by the challenges of population ageing and emergence of new technologies, the importance of lifelong learning was being emphasized again (Dehmel, 2006). The focus has shifted from humanitarian to economic goals. This became a popular political slogan (Kang, 2007). But at the same time, more attention has been directed to the peculiarities of informal learning.

In Lithuania, more attention was paid to lifelong learning issues also during the debates about the *Memorandum on Lifelong Learning* (2000). In 2004, the Lifelong Learning Assurance Strategy was formally adopted (updated in 2008). The goal was set to form and develop a high-quality and comprehensive system of lifelong learning in order to ensure access to diverse education and professional development for people of all age groups. *The State Education Strategy for 2013-2022* provides that it is important to formalize knowledge and competencies of an individual acquired both in a formal or non-formal way and by learning independently. Thus, a person's informal learning is also recognized, but it focuses on conscious and purposeful self-directed learning. *Lithuania's progress strategy "Lithuania 2030"* also emphasizes that the principles of lifelong learning must be upheld in the country, but the main focus is on formal and non-formal education.

Lifelong learning involves activities aimed at continuous improvement of one's knowledge, skills and competences. The main forms of lifelong learning have been identified and defined: formal, non-formal and informal/self-directed learning (Lifelong Learning Memorandum, 2000). Informal learning is not necessarily purposeful and conscious learning, therefore even the person themselves may not recognize and acknowledge it (Lin and Lee, 2014).

Sommerlad and Stern (cit. Colley, Hodkinson, and Malcom, 2003) refer to a scale that shows gradual transition from formal to informal learning, thus emphasizing the continuity of continuous learning (see Figure 1).

Informal	
↑	Unanticipated experiences and encounters that result in learning as an incidental byproduct, which may or may not be consciously recognised
↑	New job assignments and participation in teams, or other job-related challenges that are used for learning and self-development
↑	Self-initiated and self-planned experiences – including the use of media (print, television, radio, computers), seeking out a tutor or coach or mentor, attendance at conferences, travel or consulting
↑	Total quality groups/action learning or other vehicles designed to promote continuous learning for continuous improvement
↓	Planning a framework for learning, which is often associated with career plans, training and development plans, or performance evaluations
↓	Combination of less organised experiences with structured opportunities, which may be facilitated, to examine and learn from those experiences
↓	Designed programmes of mentoring and/or coaching, or on-the-job training
↓	Just-in-time courses, whether they are delivered as classes or through self-learning packages, with or without the assistance of technology
↓	Formal training programmes
↓	Formal programmes leading to a qualification
Formal	

Figure 1 Continuum of continuous learning
(Colley, Hodkinson & Malcom, 2003, pp. 22)

There are blurred transition boundaries between the three forms of lifelong learning (formal, non-formal and informal). As Colley, Hodkinson, and Malcolm (2003) argue, it is not possible to clearly define separate types of ideal formal, non-formal, and informal learning.

Distinctions between formal, non-formal and informal learning

After reviewing the work of various scholars (MacNeil, 2001; Malcolm et al., 2003; Ainsworth & Eaton, 2010; Werquin, 2010; Zydziunaite et al., 2012; Manuti et al., 2015) who attempt to explain the distinction between formal, non-formal and informal learning, we can highlight the main aspects through which all three main forms of lifelong learning are analysed, namely, the learning process, control, the physical location of learning and the anticipation of learning outcomes.

Learning process. Comparing informal learning with formal and non-formal learning, it is noticeable that the informal learning is less organized or even completely unorganized, has no structure, usually no learning objective is formulated, no separate time for learning is provided. Meanwhile, the process of formal and non-formal learning is characterized by greater awareness, purposefulness and structure. The formal learning process and the activity itself is organized, planned, purposeful, taking place over a pre-determined fixed duration (Zydziunaite et al., 2012). Informal learning can be acquired through various life experiences, communication within the family or other groups of people, through a variety of social interactions (Ainsworth & Eaton, 2010; Werquin, 2010; Manuti et al., 2015). So it happens constantly and everywhere.

The lifelong learning paradigm emphasizes the importance of social environment and culture for learning (Fullan & Langworthy, 2014). Informal learning of an individual is aided by the entire environment around them: especially the immediate family environment where everyday situations take place, and also the media. The person is exposed to the socio-cultural environment in which, without a predetermined learning objective, individuals learn on their own, for example, by visiting museums, libraries, exhibitions, listening to radio stations, watching television, reading newspapers, magazines, browsing the Internet. In this way, the learner gains information, takes over cultural values, develops social skills, and their self-expression takes place.

Control. According to researchers (Alonderiene, 2009; Ainsworth & Eaton, 2010; Werquin, 2010; Manuti et al., 2015), a higher degree of external control is seen in formal learning, whereas internal control – in informal learning. In formal and non-formal learning, the process, methods and content are largely determined and controlled by the teacher. Here, a hierarchy between the teacher and the learner exists, a clear power relationship is formed. The need for learning is passed on to the learner, so there is an intervention from the outside (Zydzionaitė et al., 2012). Whereas, informal learning has no coercive element. The need to learn comes from the learner themselves, the control of learning remains in the hands of the learner. And part of informal learning is completely uncontrolled, i.e., learning is random, spontaneous.

All three forms of learning also differ in terms of the **physical location of learning**. In the case of formal and non-formal learning, the physical place is relatively defined, while in informal learning, it is often difficult to name the physical place because it can happen in different situations and anywhere, i.e., the learning context can be very diverse. For example, informal learning takes place in the family, on the Internet, while reading magazines or books, in concerts or exhibitions, and also in a formal educational setting – school, university (Livingstone, 2002; Lin & Lee, 2014). Formal learning usually takes place in a structured and organized context, for example, in science and education institutions (Zydzionaitė et al., 2012). Informal learning usually is not subject to formal requirements such as place, duration, registration, schedule. This learning takes place in a natural, informal, free environment anytime and anywhere, i.e., in different life situations and in different environments.

Anticipation of outcomes. In the case of informal learning, in contrast to formal or non-formal learning, it is difficult, and sometimes impossible, to predict learning outcomes, as informal learning is influenced by a large number of factors. In formal and non-formal learning, the desired outcomes are anticipated. Whereas in informal learning, the learning outcomes can be not defined in advance and invisible, they are diverse (Zydzionaitė et al., 2012). The learner can choose when, where, how and what he or she wants to learn, choose the learning sources, environments, forms, anticipate the desired results or only after a certain time realize through reflection that he or she has accidentally acquired something (Ainsworth & Eaton, 2010; Werquin, 2010; Manuti et al., 2015). Formal learning is directed towards the acquisition of specific competencies, while in informal learning, it may be completely unplanned what is to be learned, or it may be observed that certain competencies have been acquired already after some experience (Zydzionaitė et al., 2012).

Thus, during informal learning, the responsibility for the learning process, place, learning content, methods, sources lies with the learner. At the same time, however, informal learning may even be unrecognized and unacknowledged by the individual. Often a person, by participating in various self-initiated activities, supplements his/her knowledge and develops abilities, but does not even realize that he/she is learning it, because informal learning takes place also in everyday life, randomly and spontaneously. Even with formal tasks such as a test or experiment, one can learn what was not even planned.

Colley, Hodkinson, and Malcolm (2003) present slightly different characteristics of lifelong learning activities (see Table 1) and allow seeing differences in formal, non-formal, and informal learning.

Table 1

Characteristics of forms of lifelong learning

(Colley, Hodkinson & Malcolm, 2003, pp. 24)

	Formal learning	Non-formal learning	Informal learning
Location	Education and training institutions	Not provided by an education or training institution Bulk of learning occurs in the workplace Pre-school playgroups, etc Community groups and voluntary sector	Daily activities at work, home, leisure, in community Youth organisations Intergenerational learning
Degree of structure	Highly structured objectives, time and support	Structured objectives, time or support	No structure
Intentionality	Learner's perspective is intentional	Learner's perspective is intentional	Rarely intentional, typically „indidental“
Certification	Leads to certification	Not usually certificated	Not certificated
Facilitator	Teacher / trainer	Trainer, coach, mentor, childcarer	

Formal learning is learning, planned and organized in purposeful, structured way, usually taking place in education and training institutions and accompanied by education professionals: teacher, educator, instructor (Colley, Hodkinson & Malcolm, 2003). It is common to plan the learning schedule in advance, in which the time is recorded, learning activities, content, tools, procedures, assessment system are planned. In a formal education or training institution, learners acquire certain qualifications and are awarded certificates or diplomas (Lifelong Learning Memorandum, 2000; Ainsworth & Eaton, 2010). Formal learning is usually organized in educational establishments such as kindergarten, school, higher education institution (college or university) (Alonderiene, 2009).

Non-formal learning is purposeful, pre-planned and usually organized by mentors, educators or non-formal education professionals, but less formalized than formal learning. Organization of non-formal learning does not necessarily involve admission requirements, and there may be no precise or pre-planned learning schedule, fixed duration, intended learning tools or methods (Colley, Hodkinson & Malcolm, 2003). Nevertheless, non-formal learning is seen as an area of personal training and development where engagement, active participation and social skills of the learner are promoted (Lifelong Learning Memorandum, 2000; Ainsworth & Eaton, 2010).

Informal learning is perceived as a conscious and/or unconscious, random activity that takes place every day, it is not necessarily a premeditated, less organized or completely unorganized learning in which the learner acquires certain competencies (Schugurensky, 2000; Colley, Hodkinson & Malcolm, 2003; Tereseviciene et al., 2004; Alonderiene, 2009). This form of learning can take place both at the individual level and in groups, i.e., through various social interactions. Yet individuals may not even recognize and acknowledge informal learning, not realizing that they are learning from daily situations and gaining new knowledge every day.

All types of informal learning have a common result – personal growth of the learner. There is a strong direction towards the individual's personal development (Pauriene, 2013). During

informal learning, the learner improves themselves, gets to know themselves better. Outcomes of informal learning can be divided into complementary and transformative. Complementary outcomes complement the learner's background knowledge, improve certain skills, develop certain values, expand and reinforce existing knowledge, values and attitudes. It is a continuous, uninterrupted learning. And the transformative results obtained during the informal learning challenge the learner to radically change the existing initial knowledge, values and attitudes. All types of informal learning are characterized by both complementary and transformative learning outcomes.

In informal learning, an individual can anticipate what they need to learn, so it meets their needs, they can choose for themselves what knowledge and skills they need to acquire and how to do it. This expands their field of learning. During informal learning, an individual can create and generate new knowledge, consolidate existing values and attitudes. This contributes to the individual's personal growth and continuous improvement. The purpose, process and context of learning may manifest itself in varying degrees, but informal learning can be seen as a construct that encompasses mutually complementary forms of learning, activities and achieved learning outcomes, thus revealing the importance of informal learning in the context of lifelong learning.

CONCLUSION

The transition from teaching to learning paradigms underpins the importance of informal learning in lifelong learning, where informal learning is intertwined with formal and non-formal learning. All forms of learning must be recognized as distinctive, but at the same time seen as overlapping and mutually complementary. These forms complement and enrich each other, so in the context of lifelong learning, all three forms of learning must be recognized and combined in order to develop a mature, responsible and active personality, while recognizing that informal learning which takes place in everyday life contributes to personal development and personal growth.

REFERENCES

1. Ainsworth, H. L., & Eaton, S. E. (2010). *Formal, Non-formal and Informal Learning in the Sciences*. Canada: Onate Press.
2. Alonderiene, R. (2009). *Vadovų savaiminio mokymosi įtaka įmonės veiklos rezultatams*. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai (vadyba ir administravimas). Kaunas: ISM vadybos ir ekonomikos universitetas.
3. Colley, H., Hodkinson, Ph., & Malcom, J. (2003). *Informality and formality in learning: a report for the Learning and Skills Researchs Centre*. Dorser: Learning and Skills Research Centre.
4. Coombs, P. H., & Ahmed, M. (1974). *Attacking Rural Poverty: How Nonformal Education Can Help*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
5. Dehmel, A. (2006). Making a European area of lifelong learning a reality? Some critical reflections on the European Union's lifelong learning policies. *Comparative Education*, 42(1), 49-62.
6. Edwards, R. (2009). Introduction: Life as a Learning Context? In: R. Edwards, G. Biesta, M. Thorpe (Eds.). *Rethinking Contexts for Learning and Teaching: Communities, Activites and Networks*, p. 1-13. Abingdon, Oxon: Routledge.
7. Edwards, R., & Usher, R. (1998). Lo(o)s(en)ing the boundaries: From "education" to "lifelong learning." *Studies in Continuing Education*, 20(1), 83-103.
8. Edwards, R., & Usher, R. (2001). Lifelong learning: a postmodern condition of education? *Adult Education Quarterly*, 51(4), 273-287.
9. European Commission (2000). *Lifelong Learning Memorandum*. Retrieved from http://www.lssa.smm.lt/lt/wp-content/uploads/2014/06/Memorandumas_2001.pdf

10. Fullan, M., & Langworthy, M. (2014). *A Rich Seam. How New Pedagogies Find Deep Learning*. London: Pearson.
11. Kennedy, M. M. (2007). Defining a literature. *Educational Researcher*, 36(6), 139-147.
12. La Belle, T. J. (1982). Formal, non-formal and informal education: A holistic perspective on lifelong learning. *International Review of Education*, 28, 159-175.
13. Lin, Y.-M., & Lee, P.-Ch. (2014). Informal learning: theory and applied. *International Journal of Business and Commerce*, 3(5), 127-134.
14. Livingstone, D. W. (2002). *Mapping the Iceberg*. NALL Working Paper, 54.
15. Macneil, Ch. (2001). The supervisor as a facilitator of informal learning in work teams. *Journal of Workplace Learning*, 13(6), 246-253.
16. Malcolm, J., Hodkinson, Ph., & Colley, H. (2003). The interrelationships between informal and formal learning. *Journal of Workplace Learning*, 15(7 / 8), 313-318.
17. Manuti, A., Pastore, S., Scardigno, A. F., Giancaspro, M. L., & Morciano, D. (2015). Formal and Informal Learning in the Workplace: a Research Review. *International Journal of Training and Development*, 19(1), 1-17.
18. Paurienė, G. (2013). Savaiminio (informaliojo) mokymosi sampratos analizė. *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka*, 10, 181-197.
19. Paurienė, G. (2017). *Pedagogų profesinės kompetencijos ugdymas savaiminiu mokymusi. Daktaro disertacija*. Vilnius: MRU leidykla.
20. Rogoff, B., Gutierrez, K. D., & Callanan, M. A. (2016). The organization of informal learning. *Review of Research in Education*, 40, 356-401.
21. Schugurensky, D. (2000). *The Forms of Informal Learning: Towards a Conceptualization of the Field*. WALL Working Paper, 19.
22. Singh, B., & Mishra, P. (2017). Process of teaching and learning: a paradigm shift. *International Journal of Education*, 7, 31-38.
23. Tereseviciene, M., Burksaitiene, N., Gedviliene, G., Kaminskiene, E., Kaminskiene, L., Zuzeviciute, V., & Zemaitaite, I. (2003). Neformaliojo ir savaiminio mokymosi identifikavimo, vertinimo, pripažinimo tendencijos Europoje ir Lietuvoje. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 6, 76-93.
24. Van Noy, M., James, H., & Bedley, C. (2016). *Reconceptualizing Learning: A Review of the Literature on Informal Learning*. Piscataway: Rutgers Education and employment research centre.
25. Werquin, P. (2016). International Perspectives on the Definition of Informal Learning. In: M. Rohs (Ed.). *Handbuch Informelles Lernen*, p. 39-64. Wiesbaden: Springer VS.
26. Zydziunaite, V., Lepaite, D., Cibulskas, G., & Bubnys, R. (2012). *Savaiminis mokymasis darbo aplinkoje: bendrosios kompetencijos vystymosi kontekstualumas (socialinio ir sveikatos priežiūros sektorių, formalios savivaldos ir nevyriausybių organizacijų atvejai)*. Mokslo studija. Šiauliai: Šiaulių valstybinė kolegija.

STUDENTŲ IR DĚSTYTOJŲ BENDRADARBIAVIMAS STUDIJŲ PROCESĖ

GINTARĖ MILČĖ

Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Aukštojo mokslo institucijose studentams ir dėstytojams siekiant bendrų tikslų (žinios, patirtys, mokslo kokybė ir kt.) tenka nuolatos bendrauti ir bendradarbiauti. Bendradarbiavimas studijų proceso metu, svarbu kad jie gebėtų dalintis žiniomis, patirtimis, įgūdžiais. Dėstytojas dalinasi patyrimu su besimokančiaisiais, o besimokantieji – tarpusavyje. Studijų procese, studentai ir dėstytojai laikomi tolygiais partneriais. Jie ne tik dalijasi patirtimi, bet ir perima asimetriskus vaidmenis, klausia vienas kito naudingos informacijos ir nuolat seka vienas kito pasiekimus. Taigi, šio tyrimo objektas – studentų ir dėstytojų bendradarbiavimas studijų procese. Tyrimo tikslas – apibrėžti teorinius studentų ir dėstytojų bendradarbiavimo ypatumus studijų procese. Tyrimo metodas – mokslinės literatūros analizė. Mokslinės literatūros analizė taikyta siekiant aptarti bendradarbiavimo sampratą ir charakteristikas bei apibrėžti bendradarbiavimo ypatumus tarp studentų ir dėstytojų studijų procese. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad studento ir dėstytojo sąveika suprantama kaip jų bendradarbiavimo ir bendravimo abipusiškumas, veikiantis vienas kito sąmonę ir elgesį. Tokia sąveika yra artimo bendravimo padarinys, kuris formuoja atsakingumą, draugiškumą ir kitus tarpusavio santykius, o tai gerina bendradarbiavimą.

Reikšminiai žodžiai: bendradarbiavimas, dėstytojas, studentas, studijų procesas.

IVADAS

Bendradarbiavimas – neatskiriama studijų proceso dalis. Studijų procesas apima tokius dalyvius kaip studentai, dėstytojai, profesinės bendruomenės atstovai, administratoriai ir kiti asmenys, dirbantys aukštojo mokslo įstaigoje. Vis dėl to, studijų procese dažniausiai tenka bendradarbiauti studentams ir dėstytojams. Aukštojo mokslo institucijose, jie yra vieni iš svarbiausių asmenų, kurie yra susieti nenutrūkstamo bendravimo ir bendradarbiavimo procesais, siekiant bendrų tikslų. Tidikis (2001) nurodo, kad aukštojo mokslo įstaigose vyksta ne tik savarankiška besimokančiojo veikla ar pedagoginis procesas, kurio metu vadovaujant vadovui (dėstytojui), įgyjama žinių bei įgūdžių, bet kartu vyksta ir tarpasmeninis bendravimo procesas.

Tyrimo objektas – studentų ir dėstytojų bendradarbiavimas studijų procese.

Tyrimo tikslas – apibrėžti teorinius studentų ir dėstytojų bendradarbiavimo ypatumus studijų procese.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti bendradarbiavimo sampratą ir charakteristikas.
2. Aptarti studentų ir dėstytojų bendradarbiavimo ypatumus studijų procese.

Tyrimo metodas – mokslinės literatūros analizė. Mokslinės literatūros analizė taikyta siekiant aptarti bendradarbiavimo sampratą ir charakteristikas bei apibrėžti bendradarbiavimo ypatumus tarp studentų ir dėstytojų studijų procese.

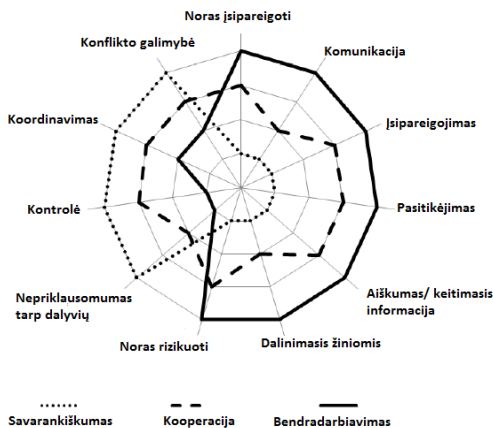
1. BENDRADARBIAVIMO SAMPRATA

Bendradarbiavimą lietuvių kalboje galima suprasti dvejopai. Lietuvių kalboje, kaip ir anglų kalboje, žodžiui bendradarbiavimas turime du atitikmenis: bendradarbiavimas (angl. *collaboration*) ir kooperacija (angl. *cooperation*). Lietuvių kalbos žodyne (2017) bendradarbiavimas – *collaboration* apibrėžiamas kaip 1) bendravimas su kitais; 2) talkininkavimas, o kooperacija – *cooperation* apibrėžiama kaip 1) „tam tikra darbo organizavimo forma, kai daugelis žmonių dalyvauja tame pačiame arba artimuose darbo procesuose“; 2) „masinis kolektyvinis susivienijimas gamybos ir mainų srityje“. Vizgirdaitė (2011) teigia, kad tarp šių savokų yra svarbių

konceptualių skirtumų. Nors šios sąvokos dažnai vartojamos kaip sinonimai, kai kalbama apie su grupe susijusią veiklą (Lai ir Viering, 2012).

Vizgirdaitė (2011) pabrėžia, kad bendradarbiavimas (angl. *collaboration* ir angl. *cooperation*) turi dvi pagrindines reikšmes. Pirmoji reiškia darbą kartu. Tuo tarpu antroji, susijusi su istorine ekonomikos dalimi, kuri siejasi su kooperatinių bendrovių procesais. Autorė svarsto, ar termino *cooperation* vertimas kaip bendradarbiavimas yra pakankamai tikslus. Nurodoma, kad kooperacija – procesas, kurio metu dalyviai atlieka individualias užduotis, siekdami bendro tikslo. Vizgirdaitei pritaria ir kiti autoriai, teigiantys, kad kooperaciją galima suvokti kaip bendrą veiklą kartu, siekiant užbaigti tam tikrą pradėtą darbą, pavyzdžiui projektą (Davidson ir Major, 2014). Kooperuodamiesi besimokantieji tuo pačiu metu veikia bendroje aplinkoje, į kurią įeina užduotys, turinčios bendrą tikslą, paskirstytos tarp visų besimokančiųjų. (Beznosyk ir kt., 2011; Altin ir Pedaste, 2013). Lai ir Viering (2012) kooperaciją įvardija kaip darbo pasidalijimą tarp grupės narių, o tai vyksta, kai užduotis individualiai skirstoma į smulkesnes užduotis, kurios vėliau konstruojamos į bendrą rezultatą.

Autoriai Schöttle, Haghsheno ir Gehbauer (2014), išskiria esmines charakteristikas tarp bendradarbiavimo ir kooperacijos sampratų ir jas sulygino su savarankiškumu (angl. *autonomy*) (žr. 1 pav.).

1 pav. **Kooperacijos, bendradarbiavimo ir savarankiškumo charakteristikos**
(Schöttle, Haghsheno ir Gehbauer, 2014)

Žvelgiant į schemą matyti, kad kuo toliau nuo centro, tuo svarbesnis ryšys tarp terminų ir joms būdingų charakteristikų. Pasak anksčiau minėtų autorių, bendradarbiavimas susietas su tokiomis charakteristikomis: komunikacija, įsipareigojimas, dalijimasis žiniomis ir informacija (Schöttle ir kt., 2014). Taigi, bendradarbiavimas – tai centras tarp kooperacijos ir savarankiškumo. Galiausiai Schöttle ir kt. (2014) pateikia bendradarbiavimo sampratą, kurią apibrėžia kaip „santykine sistemą, kurioje grupėje esantys asmenys dalijasi tarpusavio pasiekimais.“

Jovaiša (1993) atkreipia dėmesį, kad bendradarbiavimo metu asmenys realizuoja vienas kito poreikius, todėl bendradarbiavimas glaudžiai siejasi su bendravimu. Kiti autoriai (Teresevičienė ir Gedvilienė, 2006, p. 15) priduria, kad bendradarbiavimas – tai darbas kartu, kurio metu dalyjamasi turima patirtimi, žiniomis, tačiau svarbiausia bendras tikslas, kuris sieja visus bendradarbiavimo procese esančius dalyvius: „Mokslininkas privalo sugebėti dalytis patyrimu su kitais mokslininkais, mokytojas – su kitais mokytojais bei mokiniais ir mokiniai – tarpusavyje.

Bendradarbiavimas yra integrali žmogaus egzistencijos dalis“ (Teresevičienė ir Gedvilienė, 2003, p. 15). Galiausiai, abipusis ryšys, bendra atsakomybė, bendras supratimas taip pat sieja bendradarbiavimą, kuriame siekiama bendro tikslo (McInerney ir Robert, 2004; Vizgirdaitė, 2011).

Dawson (1999) pabrėžia, kad „bendradarbiaujant vyksta dalijimasis žiniomis, supratimu, taigi ir mentaliniais modeliais, kai formuojasi bendras supratimas“ (cit. iš Jucevičienė, 2007, p. 188), o pasak Jacikevičienės ir Rupšienės (1999), bendradarbiavimas yra beveik visa žmogaus veikla, kurią sudaro komunikacija, kooperacija, interakcija ir dalijimasis patirtimi. Bendradarbiavimą galima suprasti ir kaip procesą, kurio metu dalyviai siekdami naujų žinių, dalijasi jau turimomis žiniomis ir patirtimis. (Vizgirdaitė, 2011). Galima pastebėti, kad bendradarbiavimas nėra abipusio darbo rezultatas – tai abipusio kūrimo procesas, vykstantis bendroje aplinkoje. Kita vertus bendradarbiavimui būdingas vaidmenų lankstumas ir atsakomybė susijusi su antrinėmis užduotimis ir tikslo pasiekimu. Apskritai, bendradarbiavimas susijęs su procesu.

Bendradarbiavimas stipriai susijęs su komandiniu darbu. Teresevičienė ir Gedvilienė (2003) – bendradarbiavimą identifikuoja kaip komandinį ar grupinį darbą. Grupinis darbas suvokiamas kaip veikla, turinti bendrų bruožų. Autoriai (Blatchford, ir Chowne, 2007; Hammar Chiriac, 2014; Johnson ir Johnson, 2002) atkreipia dėmesį, kad komandinis darbas skatina mokytis, socializuotis tarp besimokančiųjų, o komandinis darbas gerėjas, aktyviai bendradarbiaujant ir rodant socialinio bendradarbiavimo svarbą studijų procese.

Smilga ir Bosas (1999) teigia, kad komandiniai santykiai pasižymi „bendradarbiavimu ir tarpusavio pagalba, pagarba, pasitikėjimu, narių sutelktumu, atsakomybe komandai siekiant galutinio tikslo“ (p. 67). Kita vertus, komanda vieniems reiškia tikslo siekiančią grupę, kitiems – bendradarbiavimą. Teigiama, kad komandinio darbo tikslas, kad visi komandos nariai dėtų pastangas bendram tikslui pasiekti (Raižienės ir Endriulaitienės, 2008), todėl komandinis darbas gali būti apibrėžiamas kaip tarpusavyje susijusę našumo komponentai, reikalingi veiksmingai koordinuoti kelių asmenų veiklos rezultatus (Salas, Cook ir Rosen, 2011).

Komandinis darbas vyksta ten, kur žmonės bendrauja siekdami bendrų tikslų. Komandinis darbas apima bendradarbiavimą ir koordinavimą, kad darbas būtų atliekamas tarpusavyje priklausomai nuo apibrėžtų vaidmenų ir aiškių tikslų (Kouzes ir Posner, 2007; Levi, 2011). Vadovaujant lyderiui ir komandai, kuri yra atsakinga už savo veiksmus, komandinis darbas dažniausiai pasiekiamas. Žiūrint plačiau, komandinis darbas apima veiklą bendradarbiaujant su kitais, kad būtų išspręstos problemos, priimami sprendimai, kurių negali lengvai sukurti vienas veikiantis asmuo (Zaccaro, Rittman ir Marks, 2001). Bendradarbiavimas reikalauja gebėjimo atvirai bendrauti, vertinti ir dirbti su įvairove ir konstruktyviai reaguoti į konfliktus (Larson ir LaFasto, 1989). Smilga ir Bosas (1999) teigia, kad bendradarbiavimas gali būti trumpalaikis ir nebūtinai oficialus, tačiau turi apimti šiuos komandinio darbo bruožus:

- bendradarbiavimas ir tarpusavio pagalba;
- abipusis priėmimas, pasitikėjimas;
- pozityvių ginčų, prieštaravimų ir konfliktų kaip narių aktyvumo, komandos darbingumo, gerų ir originalių sprendimų priėmimo būdų vertinimas;
- narių sutelktumas ir stiprus vidinės priklausomybės komandai jausmas;
- didelė kiekvieno nario motyvacija, įgyvendinant komandos tikslą;
- individualūs išsipareigojimai bei komandinė atsakomybė;
- lyderio funkcijų pasiskirstymas;
- sugebėjimas įvertinti sėkmingą ir nesėkmingą savo veiklą darant atitinkamas išvadas, koreguojančias tolesnį darbą kartu.

Svarbu paminėti ir Teresevičienės ir Gedvilienės (2003) elementus, kur teigiama, kad bendradarbiaujanti komanda turi turėti šiuos elementus:

- teigiama tarpusavio priklausomybė;

- individuali atsakomybė;
- socialiniai gebėjimai;
- grupiniai procesai;
- skatinanti sąveika.

Taigi, galima išskirti pagrindinius komandinio darbo bruožus: tarpusavio pagarba, bendradarbiavimas, įvairiapusiškumas ir pagalba.

2. STUDENTŲ IR DĚSTYTOJŲ BENDRADARBIAVIMO YPATUMAI STUDIJŲ PROCESE.

Aukštojo mokslo institucijose studentams ir dėstytojams siekiant bendrų tikslų (žinios, patirtys, mokslo kokybė ir kt.) tenka nuolatos bendrauti ir bendradarbiauti. Bendradarbiavimo studijų proceso metu, svarbu kad jie gebėtų dalintis žiniomis, patirtimis, įgūdžiais. Dėstytojas dalinasi patyrimu su besimokančiaisiais, o besimokantieji – tarpusavyje. Dobranskienė (2002), bendravimą studijų metu interpretuoja kaip sąveiką tarp brestančios ir subrendusios asmenybės, kurioje ugdomas pedagogo poveikis besimokančiajam. Atsižvelgiant į tai galima teigti, kad minėtos sąveikos metu, tiek dėstytojas, tiek ir studentas vienas kitą suvokia ir taip keičiasi veiklos rezultatais – nuostatomis, patirtimis, o svarbiausia – žiniomis. Ramanauskienė (2010) atkreipia dėmesį, kad bendravimas ir bendradarbiavimas tarp studentų ir dėstytojų studijų proceso metu užtikrina studijų proceso ir jo rezultatų kokybę. „Bendradarbiavimas studijų procese yra būtinas ir todėl, kad integralios asmenybės ugdymas, paremtas asmenybės dvasinės ir fizinės darnos principu, nėra savaiminis procesas – jis reikalauja kruopštaus darbo ir abipusio supratimo“ (p. 1). Taigi, studentas ir dėstytojas, tokiam bendravimui ir bendradarbiavimui turi būti ruošiami.

Studijų procese, studentai ir dėstytojai laikomi tolygiais partneriais. Jie ne tik dalijasi patirtimi, bet ir perima asimetriškus vaidmenis, dalinasi naudinga informacija, džiaugiasi vienas kito pasiekimais. Akcentuotina, kad studijų procese, svarbu ne tik studento ir dėstytojo santykiai, bet ir mokymo(si) atmosfera, elgesys ir pasitikėjimas. Pasitikėjimu grįsti santykiai padeda dėstytojams jaustis saugiems priimant sprendimus, kai tuo metu studentai gali aktyviai dalyvauti procese ir nejausti baimės būti pažeminti kitų akyse. (Zalyaeva ir Solodkova, 2014). Šis pasitikėjimas skatina didesnę besimokančiųjų motyvaciją, įsitraukimą į studijų procesą ir gerina mokymosi rezultatų kokybę (Shulte-Pelkum, Schweer, & Pollak, 2014). Schöttle (2014) atskleidė, kad abipusė pagarba, supratimas ir pasitikėjimas vienas kitu – esminiai veiksniai, turintys įtakos bendradarbiavimui, o pagrindiniu bendradarbiavimo veiksnium laikomas žmogiškasis veiksnys. Pasitikėjimu grįsti santykiai gerina psichoemocinę dėstytojų sveikatą, didina pasitenkinimą darbu. Pasitikėjimas tampa prielaida studentams ir dėstytojams dirbti kartu, o darbas kartu, padeda produktyviau siekti bendrų tikslų (Tierney, 2008). „Šiuolaikinis dėstytojo santykis su studentais turi būti paremtas pasitikėjimu, gebėjimu motyvuoti jaunąją kartą, skatinti nebijant nesėkmių“ (Dainorienė, 2017).

Taigi, pasitikėjimas tampa viena esminių sąlygų bendradarbiavimo procese ir daro įtaką galutiniam rezultatui. Pasitikėjimą galima suprasti kaip dviejų asmenų santykius, kuomet asmenys įsipareigoja keistis, nežinodami ar kitas asmuo taip pat norės pokyčių. Pasitikėjimas egzistuoja tik produktyvaus darbo aplinkoje. Vis dėlto, keitimosi procesas vyksta tam tikroje santykių struktūroje, kur pasitikėjimo motyvai taip pat yra svarbūs. Tierney (2008) apibrėžia pasitikėjimą studijų aplinkoje ir išskiria tris esminius jo komponentus:

1. pasitikėjimas, kuomet dalijamasi patirtimi (angl. *trust as shared experience*). Kiekvienas asmuo yra skirtingas, su skirtingais požiūriais ir vertybėmis. Atviras požiūris ir gebėjimas priimti kito interesus gerina tarpusavio santykius ir galutinius rezultatus.
2. Pasitikėjimas, kaip išmokta patirtis (angl. *trust as learned experience*). Šis komponentas apima tikėjimą kuriu santykiu tarp asmenų; supratimą, kad santykiai, bendradarbiavimas ir bendras procesas yra naudingi visiems proceso dalyviams.

Pabrėžiama, kad nurodymai ir taisyklės šio proceso metu nėra pasitikėjimo dalimi. Svarbiausias vaidmuo tenka laikui, kurio reikia, kad atsirastų pasitikėjimas vienas kitu.

3. Sąlyginis pasitikėjimas (angl. *trust as conditional*) yra įmanomas tik jei bendradarbiaujantys asmenys yra kompetentingi ir kartu siekia išsiskelto tikslo. Sąlyginis pasitikėjimas priklauso nuo stebėjimo proceso ir studijų procese veikiančių dalyvių.

Rajecas (1999) kita vertus, teigia, kad studijų procese bendrauja savarankiškos asmenybės, kurios turi savo vertybes, interesus bei gebėjimus ir visa tai lemia, kad tarpusavio santykiai būna įvairūs. Vis dėl to, Šiaučiuėnienė (2011) teigia, kad atsiranda nauja sąveika tarp studento ir dėstytojo studijų procese: išnyksta kontroliuojantis dėstytojas. Iš informatoriaus tampama konsultantu, patarėju. Toks bendravimo pobūdis gali būti mišrus: individualus vienkryptis, individualus dvikryptis, frontalus vienkryptis, frontalus dvikryptis, grupinis ir kolektyvinis. Pasak Kontautienės (2010), studijų procese sąveikauja dėstytojai, studentai bei kiti studijų aplinkoje esantys dalyviai. Ji nurodo, kad studijų procesas – daugiaplanė sąveika, kurią išskiria į tris sritis:

1. besimokančiojo ir dėstytojo sąveika;
2. besimokančiųjų sąveika;
3. tarpasmeninė sinergija, galinti daryti įtaką ugdymo(-si) sąveikai.

Brooks (2011) atkreipia dėmesį, kad dėstytojo – studentų santykiai yra tarp esminių veiksmų siekiant sėkmingo studijų proceso ir pabrėžia, kad bendradarbiavimas bus produktyvus, kai kartu bus kuriamos idėjos ir patirtys. Taigi, dėstytojų ir studentų sąveika yra lemiamas veiksnys studijų rezultatams. Wang, Haertel ir Walberg (1990) nustatė, kad dėstytojų – studentų sąveika, tai svarbiausias veiksnys ir mokymosi rezultatams. Apskritai, santykiai tarp dėstytojų ir studentų, yra vienas iš svarbiausių paskaitų patirties veiksmų. Studentai, jaučiantys, jog rūpi dėstytojams, sutelkia daugiau dėmesio į paskaitos metu dėstomą turinį. Palaikantys ir besirūpinantys savo studentais dėstytojai, turi labiau motyvuotus, pasižyminčius didesniu savarankiškumu ir telkiamomis pastangomis, besimokančiuosius (Alerby, 2003).

Butkienė ir Kepalaitė (1996) pabrėžia, kad studento ir dėstytojo sąveika suprantama kaip jų bendradarbiavimo ir bendravimo abipusiškumas, veikiantis vienas kito sąmonę ir elgesį. Tokia sąveika yra artimo bendravimo padarinys, kuris formuoja atsakingumo, draugiškumo ir kitus tarpusavio santykius, o tai gerina bendradarbiavimą. Kudokienė ir Repečkienė (2006) pastebi, kad studijų procese bendradarbiavimas yra suvokiamas kaip paveiki skatinimo ir motyvavimo forma. Bendradarbiavimas skatina dėstytojus studijų procese dirbti drauge, o svarbiausia – numatytų tikslų siekti, nevykdant kitų nustatytų išankstinių nuostatų. Tyrimai atskleidė, kad net 80 % dėstytojų noriai bendradarbiauja su studentais ne tik formalioje, bet ir neformalioje aplinkoje. Bendradarbiavimas vyksta profesiniu dialogu, planuojant studijų turinį bei atsiskaitymo būdus. Bengtson ir kt. (2017) atskleidė, kad studentams patinka, kai juos vertina kaip „lygus su lygiu“, tačiau, tuo pačiu, bendradarbiavimo metu, studentai nori gauti daugiau patarimų iš dėstytojų. Teigiama, kad bendradarbiavimas tarp dėstytojų ir studentų gali būti patobulintas, jei būtų suteikta daugiau laiko diskusijoms, mokantis iš skirtingų studentų ir dėstytojo perspektyvų, siekiant suprasti asmenines išvalgas.

Taigi, tiek studentai, tiek dėstytojai gauna daug naudos bendradarbiaudami – didėja pasitikėjimas, prisiimama didesnė atsakomybė už mokymą(si), geriau suprantami skirtingi akademinės bendruomenės vaidmenys, gerėja mokymosi rezultatai ir studijų kokybė. Tuo metu dėstytojai, gauna naudos, matydami studijų procesą iš studento perspektyvos.

IŠVADOS

1. Bendradarbiavimas studijų procese aktyviai veikia ir yra nuolatinė siekiamybė. Bendradarbiavimą galima suprasti kaip procesą, kurio metu vyksta dalijimasis žiniomis, dirbama komandiškai, siekiama dėti pastangas ne pavieniui tikslui, bet bendram – komandos tikslui, o kooperaciją galima suprasti kaip grupinį darbą, kuriame kiekvienas dalyvis turi savo užduotis ir siekia individualių, o ne komandinių tikslų.

2. Dėstytojų ir studentų bendradarbiavimo metu, svarbu dalytis žiniomis, patirtimis bei įgūdžiais. Bendradarbiavimas tarp dėstytojų ir studentų padeda būti lygiaverčiais partneriais, o vienas esminių veiksmų bendradarbiavimo metu – pasitikėjimu grįsti santykiai, atsakingumas, draugiškumas, bendras tikslo siekimas, kurį apima ne tik bendradarbiavimas, bet ir komandinis darbas. Studijų procese bendradarbiavimas vyksta profesiniu dialogu, kartu planuojant studijų turinį ir atsiskaitymus, bendradarbiaujant studijų procese gerėja mokymo(si) rezultatai ir studijų kokybė.

LITERATŪRA

1. Bengtson, C., Ahlqvist, M., Ekeroth, W., Nilsen-Moe, A., Proos Vedin, N., Rodiuchkina, K., ... Lundberg, M. (2017). Working as partners: course development by a student–teacher team. *International Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*, 11(2), 6.
2. Butkienė, G. Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai.
3. Dobranskienė, R. (2002). *Mokyklos bendruomenės vadyba: monografija*. Šilutė: Prūsija.
4. Jacikevičienė, O., Rupšienė, L. (1999). *Bendradarbiavimas ir kooperacija ugdant vaikus*. Klaipėdos universitetas: Klaipėdos universiteto leidykla.
5. Jovaiša, L. (1993). *Edukologijos įvadas*. Kaunas: Technologija.
6. Jucevičienė, P. (2007). *Besimokantis miestas: monografija*. Kaunas: Technologija.
7. Kudokienė, N., Repečkienė, A. (2006). *Dėstytojų ir studentų bendradarbiavimas – prielaida vidinei komunikacijai gerinti*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
8. Lai, E. R., Viering, M. (2012). Assessing 21st century skills: Integrating research findings. Paper presented at the annual meeting of the National Council on Measurement in Education, Vancouver, B.C., Canada.
9. McInerney, J., Robert, T. S. (2004). *Collaborative or cooperative learning?* PA: Information Science Publishing.
10. Rajeckas, V. (1999). *Mokymo organizavimas: vadovėlis aukštosioms mokykloms*. Kaunas: Šviesa.
11. Ramanauskienė, J. (2010). *Inovacijų ir projektų vadyba* [žiūrėta 2020-04-29]. Prieiga per internetą: http://asu.lt/wp-content/uploads/2015/02/inovacijos_0.pdf
12. Salas, E., Cooke, N. J., & Rosen, M. A. (2008). On teams, teamwork, and team performance: Discoveries and developments. *Human factors*, 50(3), 540-547.
13. Schöttle, A., Haghsheeno, S., & Gehbauer, F. (2014). Defining cooperation and collaboration in the context of lean construction. In *Proc. 22nd Ann. Conf. of the Int'l Group for Lean Construction* (pp. 1269-1280).
14. Smilga, E., Bosas, A. (1999). Vadovas ir jo komanda: vadovavimo (funkcionavimo) bendradarbiavimo procesas ir jo ypatybės. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 12, 211 – 225.
15. Teresevičienė, M., Gedvilienė, G. (2003). *Mokymasis grupėse ir asmenybės kaita*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
16. Tidikis, R. (2001). Dėstytojų ir studentų santykių tobulinimo kryptys. In *Aukštojo mokslo sistemos ir didaktika: Konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas: Technologija.
17. Tierney, W. G. (2008). Trust and organizational culture in higher education. In *Cultural perspectives on higher education* (pp. 27-41). Springer, Dordrecht.
18. Vizgirdaitė, J. (2011). Meaning of collaboration: from different social contexts to common understanding. *Socialiniai mokslai*, 4(74), 70-83.
19. Zalyaeva, E. O., Solodkova, I. (2014). Teacher-student collaboration: Institute of economics and finance Kazan federal university approach. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 152, 1039-1044.

COLLABORATION BETWEEN STUDENTS AND TEACHERS IN THE STUDY PROCESS

GINTARĖ MILČĖ

Kolping University of Applied Sciences

ANNOTATION

In higher education institutions, students and teachers have to communicate and collaborate constantly in order to achieve common goals (knowledge, experience, quality of science, etc.). During the collaborative study process, it is important that they are able to share knowledge, experience, skills. The teacher shares the experience with the learners and the learners with each other. In the study process, students and teachers are considered as equal partners. They not only share experiences, but also take over asymmetric roles, ask each other for useful information, and keep track of each other's accomplishments. Thus, the object of this research is the collaboration of students and teachers in the study process. The aim of the research is to define the theoretical features of collaboration between students and teachers in the study process. Research method - analysis of scientific literature. The analysis of scientific literature was applied to discuss the concept and characteristics of collaboration and to define the peculiarities of collaboration between students and teachers in the study process. An analysis of the scientific literature revealed that student-teacher interaction is understood as the reciprocity of their collaboration and communication, affecting each other's consciousness and behavior. Such interactions are the result of close communication, which forms responsibility, friendship, and other interrelationships, which improves collaboration.

Key words: *collaboration, student, teacher, study process.*

GAMTINIŲ KELIONIŲ YPATUMAI

IVETA VARNAGIRYTĖ-KABAŠINSKIENĖ

Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Gamtinių kelionių ypatumai. Kolpingo kolegija. Iveta Varnagirytė-Kabašinskienė.

Gamtinė kelionė yra viena populiariausių kelionių formų, tinkamų bet kokio amžiaus, poreikių ar pomėgių žmonėms. Straipsnyje aptariamos skirtingų žmonių grupių galimybės rinktis gamtinį turizmą. Išvykos į gamtą yra siejamos su įvairių projektų įgyvendinimu, mokomųjų, pažintinių ekskursijų, ekspedicijų ar stovyklų rengimu, švenčių, seminarų organizavimu gamtoje bei aktyviu laisvalaikio praleidimu, renkantis pažintinius ir mokomuosius žygius pėsčiomis, slidėmis ir dviračiais. Suplanuoti išvyką į gamtą nėra paprasta, nes ne visus veiksnius galima įvertinti iš anksto. Bendru atveju, planuojant gamtines keliones skirtingoms žmonių grupėms akcentuojami panašūs dalykai: kelionės tikslas, įvertinami dalyvių lūkesčiai, poreikiai ir galimybės, numatoma išvykos trukmė, transportas, biudžetas ir būtinų priemonių sąrašas bei parengiamas detalus planas.

ĮVADAS

Gamtos arba gamtinis turizmas, taip pat ir gamtinės kelionės – tai keliavimo forma, naudojantis gamtos sukurtais objektais, lankantis gamtinėse vietovėse, stebint turistinius gamtos objektus, aktyviai ir pasyviai leidžiant laiką gamtoje (The European market potential for nature..., 2020). Ši tausojančio, nevirtotojiško, dažnai vietinio turizmo forma yra orientuota į gamtinius išteklius, gamtos pažinimą ir patyrimą bei organizuojama taip, kad kuo mažiau būtų paveikta aplinka (Fennel, 1999). Atsakingų kelionių ar išvykų į natūralias gamtines teritorijas tikslas - pamatyti, pažinti ir pajusti kraštovaizdį, florą ir fauną bei apsaugoti aplinką. Literatūroje nurodoma, kad gamtinis turizmas nepalieka žymaus ekologinio pėdsako ir nesumažina natūralaus kraštovaizdžio patrauklumo (European Wilderness Society, 2018). Kita vertus, gamtinis turizmas siejamas ne tik su nauda aplinkosauginiam sektoriui, bet su nauda visuomenei ir ekonomikai (Bell et al., 2007). Kai kurie autoriai gamtinį turizmą tapatina su ekoturizmu, kuris apima ir vietinės kultūros bei tradicijų pažinimą, ar kaimo turizmą, kuomet lankytojams siūlomos kaimo sodybų paslaugos. Tačiau yra esminis skirtumas tarp minėtų keliavimo formų, nes gamtinio turizmo veiklos organizuojamos išskirtinai natūralioje aplinkoje, o ekoturizmas neretai yra platesnio spektro turizmo forma (Jampolskienė, 2008).

Gamtinių teritorijų lankymas prisideda prie regioninės plėtros. Gamtiniai turizmo ištekliai paprastai būna nutolę nuo urbanizuotų vietovių, o žmonės, išvykę iš miestų į periferinius rajonus, aplį lėšų neišvengiamai skiria savo komforto užtikrinimui – maistui, gėrimams, suvenyrams, kt. Plėtojant gamtinį turizmą tam tikruose regionuose, skatinamas bendradarbiavimas tarp viešojo ir privataus sektoriaus, investuojama į infrastruktūros tvarkymą (tiltų, takelių, apžvalgos aikštelių, informacinių stendų, rodyklių įrengimas ir atnaujinimas, geriamojo vandens šaltinių pritaikymas ir kt.), vertinamos lankytojų patirtys ir sudaromos sąlygos keliauti su gidu, įrengiami inovatyvūs objektai (apšviesti naktiniai takai, interaktyvūs informaciniai stendai), skatinamas savanoriškos veiklos, organizuojami mokymai gamtoje (gamtos mokyklos, stovyklos, seminarai) ir kt.

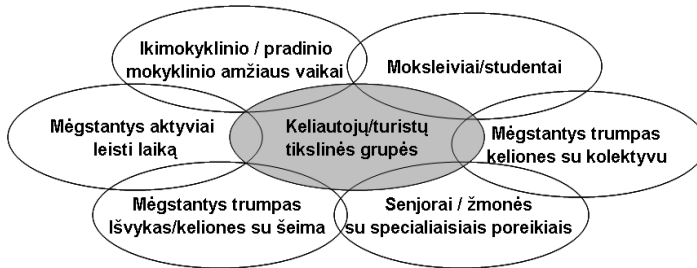
Lietuvos ir atskirų jos regionų gamtinė aplinka bei kraštovaizdžių kompleksai su ežerų, miškų, upių gausa yra labai palankūs gamtiniam turizmui. Žmonės renkasi keliavimą miškuose, saugomose gamtinėse teritorijose, augalų, gyvūnų stebėjimą, aplinką puoselėjantį turizmą. Gamtinį turizmą keliautojai ar turistai renkasi dėl įvairių priežasčių: poreikis džiaugtis gamtos didybe, pabėgti nuo miesto gyvenimo, pabūti atokiau nuo žmonių šurmulio, siekis pamatyti įvairius kraštovaizdžius, patirti nuotykius natūralioje aplinkoje, noras pažinti ir stebėti aplinką ar dalyvauti aplinkos išsaugojime.

Šio tyrimo tikslas – aptarti skirtingo amžiaus, pomėgių ar poreikių žmonių grupių galimybes rinktis gamtines keliones ar poilsį gamtoje bei pateikti apibendrintas rekomendacijas tokių kelionių planavimui. Siekiant šio tikslo buvo iškelti tokie uždaviniai: išanalizuoti sąvoką gamtinė kelionė ir gamtinių kelionių organizavimo ypatumus; aptarti tikslinių žmonių grupių charakteristikas; pateikti apibendrintas rekomendacijas keliavimui gamtoje.

Tyrimo problema – nors yra specializuotos literatūros, kaip organizuoti išvykas į gamtą skirtingo amžiaus, pomėgių ar poreikių žmonėms, nėra aišku, į ką reiktų atkreipti dėmesį planuojant keliones/išvykas į gamtą kiekvienai grupei bei paieškoti bendrų keliavimo į gamtą planavimo ypatumų.

Metodika

Siekiant aptarti skirtingo amžiaus, pomėgių ar poreikių žmonių grupių galimybes rinktis gamtines keliones bei pateikti apibendrintas rekomendacijas, buvo išskirtos šešios keliautojų/poilsiautojų gamtoje grupės (1 pav.). Straipsnyje neanalizuojamos pavienių asmenų trumpos išvykos į gamtines teritorijas.

1 pav. Straipsnyje analizuotos keliautojų/poilsiautojų gamtoje tikslinės grupės

Pradžioje, minėtos tikslinės grupės buvo analizuotos atskirai, stengiantis atskleisti specifinius šių grupių keliavimo gamtoje ypatumus: tikslinių grupių charakteristika; gamtinių kelionių organizavimas, atkreipiant dėmesį į tam tikros grupės žmonių amžių, poreikius bei pomėgius; galimi gamtinių kelionių maršrutai, lankymini objektai; keliautojams teikiama informacija, jos pateikimo būdai ir laikas; transporto pasirinkimo galimybės; keliautojų specifinių poreikių identifikavimas. Išanalizavus prieinamą mokslinę literatūrą ir kitus informacijos šaltinius, surinkta informacija buvo susisteminta ir išanalizuota bei, pritaikius aprašomąjį-analitinį ir lyginamosios analizės metodus, buvo išryškinti svarbesni šios temos aspektai. Straipsnyje pateikiami tik apibendrinti gamtinių kelionių ypatumai skirtingoms žmonių grupėms.

Gamtinių kelionių išskirtinumas ir reikšmė

Gamtinis turizmas apibūdinamas kaip turizmo rūšis, kai turistų pagrindinis kelionės tikslas – buvimas gamtoje ir jos stebėjimas. Remiantis šiuo apibrėžimu galime teigti, kad gamtinės kelionės taip pat yra tiesiogiai susijusios su lankytojų vykimu į išskirtinai gamtines teritorijas. Tam tikros, siauros specializacijos, gamtinio turizmo rūšys gali būti vertinamos kaip nišinis turizmas, pavyzdžiui, ornitologinis turizmas, ar tamsusis turizmas – uraganų, gaisrų ar potvynių stebėjimas bei gaisraviečių, stiprių uraganinių vėjų išlaužytų miškų, užtvindytų teritorijų lankymas ir pan. Gamtinės kelionės apibūdinamos kaip kelionės ar išvykos į gamtines teritorijas, kuomet svarbesnės kryptys būtų tokios:

- gamtos kompleksų ar pavienių gamtos objektų bei su jais susijusių kultūrinių-istorinių vertybių lankymas;

- saugomų teritorijų – nacionalinių, regioninių parkų, draustinių, rezervatų - lankymas;
- laisvalaikio praleidimas gamtoje, siekiant daryti kuo mažesnę poveikį natūraliems gamtiniams objektams ar juose vykstantiems gamtiniams procesams;
- lankymasis gamtoje, poilsiui pritaikant gydomuosius gamtos veiksnius (alternatyviusius gamtos šaltinius - mineralinį vandenį, gamtos terapiją, kt.).

Nors visos gamtinės kelionės vyksta natūralioje gamtinėje aplinkoje, jų tikslai gali būti skirtingi – noras pažinti ar įgyti naujų žinių, pailsėti ar išbandyti savo ištvermę (2 pav.).

<p>Pažintinės-apžvalginės mokymo tikslais rengiamos ekskursijos, ekspedicijos į skirtingus regionus, saugomas teritorijas; išvykstamieji seminarai, edukacijos, stovyklos, gamtos mokyklos</p>	<p>Poilsinės laisvalaikio praleidimas ramiai vaikstant, važiuojant dviračiu, plaukiant baidarėmis; laiką leidžiant paplūdimiuose, kopose, miške, pajūryje</p>
<p>Teminės siauros tematikos ar srities kelionės - geologinės, ornitologinės kelionės, piliakalnių lankymas</p>	<p>Aktyvios pėsčiųjų turai, žygiai kalnuose, kelionės dviračiais, baidarėmis, buriavimas, slidinėjimas; orientaciniai turai</p>
<p>Ekstremalios reikalaujančios specialaus fizinio-emocinio pasirengimo: ilgi žygiai pėsčiomis, dviračiais; naktiniai žygiai; nardymas</p>	<p>Mišrios / kompleksinės pažintinės ar mokomosios veiklos gamtoje derinamos su poilsiu; stovyklos, gamtos mokyklos</p>

2 pav. **Gamtinių kelionių įvairovė pagal tikslus**
(sudaryta autorės)

Vertinant bendrai, gamtinių kelionių metu ugdomi kompleksiniai įgūdžiai, nuostatos, įvairios kompetencijos, kurių svarbesnės galėtų būti tokios:

- asmeninės/socialinės – ugdo socialinius įgūdžius, savarankiškumą, drausmę; moko drąsiai išbandyti naujas veiklas bei įveikti sunkumus; atsakingai vertinti savo elgesį;
- emocinės – mažina emocinę įtampą; leidžia patirti džiaugsmą ar išverti liūdesį; aplinkos vaizdai ir garsai sukelia daug teigiamų emocijų, nuramina arba, priešingai, nauja aplinka ir iššūkliai verčia aktyviau mąstyti ir priimti sprendimus;
- fizinio aktyvumo/sveikatinimo - fizinis aktyvumas gryname ore, mineralinio vandens gėrimas;
- mokslinės/akademinės – ugdo pažintinius gebėjimus; žadina smalsumą; padeda suprasti reiškinius, įtvirtinti žinias.

Gamtinės kelionės daugelyje pasaulio vietovių, taip pat ir Lietuvoje, priklauso nuo sezono ar paros laiko. Dažniausiai išvykos į gamtą organizuojamos šiltuoju metų laiku, bet gamtoje galima lankytis ir ekstremaliomis sąlygomis (pavyzdžiui, pučiant stipriam vėjui stebėti jūros bangavimą; stebėti gamtą speiguotą žiemą). Panašiai, daugiau veiklų gamtoje vykdoma šviesiuoju paros metu, bet, sutemus ar švintant, gali būti stebimos kai kurios paukščių ar gyvūnų rūšys,

klausomasi įvairių gamtos garsų, o naktį - stebėjimos žvaigždės. Tokios išvykos dažniausiai organizuojamos kaip tematinės išvykos su gamtos gidu ar kitu specialistu.

Siekiant tinkamai suplanuoti trumpą išvyką ar ilgesnę kelionę į gamtines teritorijas, svarbu tinkamai parinkti objektus, sudaryti maršrutus, kurie turėtų būti nesunkiai pasiekiami pėsčiomis ar transportu, atsižvelgiant į keliautojų amžių, pomėgius ar poreikius. Siekiant išlaikyti aplinkai nekenkiančios kelionės statusą, visi keliaujantys asmenys turėtų būti supažindinti su kelionės sumanymu, teritorijos, vietovės ar objekto verte ir apsaugos statusu (ypač, jei bus keliaujama į saugomą teritoriją – draustinį ar rezervatą), atsargaus elgesio gamtoje taisyklėmis bei grėsmėmis.

Gamtinės kelionės neretai yra aktyvios, skirtos smalsiems, ieškantiems išbandymų ir pramogų įvairaus amžiaus žmonėms. Aktyviai laiką gamtoje galima praleisti keliaujant pėsčiomis, važiuojant dviračiu, jodinėjant žirgais, maudantis ar plaukiojant kanojomis, baidarėmis, vandens dviračiais, vandenlentėmis, vandens slidėmis, buriuojant, slidinėjant ar skrendant oro balionu ir pan. Pasak Gražulevičiaus ir Vizbaro (2013), siekiant teigiamo profilaktinio, sveikatą ir darbingumą atstatančio rekreacinio poveikio, laiką gamtoje reikėtų leisti aktyviai. Kaip nurodo minėti autoriai, gamtinių kelionių metu reikėtų skatinti aktyvias veiklas: žygius pėsčiomis, dviračiais, baidarėmis ar komandinius žaidimus. Visgi, priklausomai nuo keliautojų poreikių ir pomėgių, gamtinės kelionės gali būti ir gana pasyvios, daugiau laiko skiriant poilsiui, gamtos pažinimui bei tam tikrų gamtinių objektų ar reiškinių (saulės ir mėnulio užtemimai, jūros bangavimas, migruojantys paukščiai, žvaigždėtas dangus, kt.) stebėjimui. Nors tai retai akcentuojama, gamtinės kelionės/išvykos tampa gydymąja gamtos arba gamtos poveikio terapija, kuri skatina žmogaus fizinės, socialinės ir emocinės funkcijas (Nebbe, 2006; Jordan, 2014; Nutt, 2018). Apibendrinant svarbiausius gamtinių kelionių aspektus, galima teigti, kad gamtinėje aplinkoje ir žaliosiose erdvėse dėl mažesnės oro, vandens ir vizualinės taršos bei triukšmo, didėja žmonių fizinis aktyvumas, stiprėja imunitetas ir gerėja gyvenimo kokybė (Bell et al., 2008; Braubach et al., 2017).

Esant galimybei, gamtinių kelionių metu siekiama prisidėti prie gamtinių objektų išsaugojimo ir puoselėjimo, remti vietinių gyventojų ar bendruomenių verslus. Pavyzdžiui, valstybinių parkų lankytojo bilietas gali būti įsigyjamas savanoriškai ir rodo, kad lankytojas pritaria rekreacinių, lankomų vietų, pažintinių takų, stovyklaviečių tvarkymui, šiukšlių rinkimui saugomose teritorijose.

Skirtingų žmonių grupių charakteristika gamtinių kelionių kontekste

Šiuolaikinėje visuomenėje keliauti ar išvykti į gamtą skatinami visų amžiaus grupių, pomėgių ar poreikių žmonės. Tai lemia tinkamai pritaikyta infrastruktūra, transporto priemonės, tikslingai parinkti maršrutai ir objektai, išvykos trukmė, suderintas aktyvaus keliavimo ir poilsio režimas, kt.

Apie moksleivių ekologinės kultūros ugdymą kalbama ne vieną dešimtmetį. Sąvoka ekologinis ugdymas atsirado 8-ajame dešimtmetyje JAV, prasidėjus masiniam aplinkosaugos judėjimui. Lietuvoje šios idėjos fiksuojamos nuo 1988 m., kuomet pradėjo kurtis įvairios aplinkosaugos organizacijos, pagyvėjo formalus ir neformalus ekologinis vaikų ir jaunimo ugdymas (Gurevičiūtė ir kt. 1997; Bernotas, 1998). Šiandieninių vaikų ugdymas vis dažniau persikelia iš tradicinių uždaru erdvių į natūralią gamtinę ir socialinę aplinką, edukacinius centrus už ugdymo įstaigos ribų, tėvų darbo vietas ir pan. (Monkevičienė ir Glebuviienė, 2011). Vaikai iki 12 metų amžiaus dažniausiai yra labai veiklūs, energingi ir smalsūs, todėl išvykos į gamtą jiems ypatingai tinkamos lavinimuisi, pažinimui, fizinio aktyvumo palaikymui. Aktyvus veikimas, įvairesnės veiklos leidžia ugdyti įvairius vaiko gebėjimus, reikalingus mokymuisi mokykloje, ir tokie vaikai neretai turi geriau išlavintus socialinius, komunikacinius, pažintinius-tiriamuosius gebėjimus (Šiaulytienė, 2011). Gamtos edukacijos sudaro galimybes vaikus lavinti, suteikti gamtosauginių žinių bei formuoti jų požiūrį į supančią aplinką, pažinti gamtą per įvairias veiklas. Siekiant išmokyti vaikus gyventi darnoje su aplinka, populiarėja lauko pedagogika, t.y. ikimokyklinukams kuriami lauko darželiai, pradinukams siūlomos lauko mokyklos (Informacija apie lauko

pedagogiką, 2020). Ši pedagogika remiasi vaikų sveikatinimu, laisvo žaidimo integravimu į kasdienį vaikų gyvenimą, vaikų supažindinimu su gamtos dėsniais. Teigiama, kad būnant lauke bei derinant fizines veiklas su įgyjamomis žiniomis, vaikai būna sveikesni, stabilesni ir smalsesni. Bendra tokių užsiėmimų koncepcija – ugdyti vaikų gebėjimus per gamtos stichijų (žemė, vanduo, oras, ugnis) pažinimą, į veiklas įtraukiant tiek tradicinius aplinkos pažinimo būdus (pavyzdžiui, orientuotis gamtoje pagal saulę, samanas; sudaryti ir analizuoti žemėlapius), tiek šiuolaikines technologijas (dronais stebima gamta, gyvūnai, paukščiai). Mokykliniai metai moksleiviams neretai tampa trumpų išvykų su klase, lydint klasės vadovui, kartais ir profesionaliam gidui, metais: aplankomi svarbesni, dažniau vietiniai, gamtos ir kultūriniai objektai. Į tokių išvykų maršrutus labai dažnai įtraukiami edukaciniai užsiėmimai gamtoje.

Vyresnių moksleivių ar studentų pomėgiai ir noras keliauti, visų pirma, priklauso nuo individualių asmeninių savybių, juos formuojančios aplinkos, šeimos vertybių ir pomėgių, draugų įtakos, popamokinės veiklos ir pan. Pastarųjų metų vaikų sveikatos ir gyvenamosios tyrimai rodo, kad vis daugiau mokyklinio amžiaus vaikų Lietuvoje yra nepakankamai aktyvūs, todėl bet kokios organizuotos veiklos gamtoje galėtų prisidėti prie fizinio moksleivių aktyvumo didinimo. Be to, realus ir praktinis aplinkos pažinimas gerina gebėjimus ir žinias. Mokiniais vyksta edukacinės, kultūrinės pažintinės, projektinės veiklos ar pamokos netradicinėse erdvėse. Klasės vyksta į saugomas teritorijas, miškus ar kitas erdves, kur žaliosiose mokymosi aplinkose užsiima interaktyviomis veiklomis, atlieka stebėjimus, tyrimus, matavimus. Apibendrintai galima teigti, kad darnaus vystymosi strategines nuostatas reikėtų integruoti į įvairių pakopų formaliojo švietimo programas ir į neformalųjį švietimą, nes gamtamokslis ugdymas prisideda prie vertybinių nuostatų ugdymo, yra grindžiamas gamtos mokslų sąveika, orientuotas į tikrovės reiškinius ir procesus bei atskleidžia gamtos mokslų ir technologijų vystymosi dinamiką visuomenės raidos kontekste (Galkutė, 2014)

Šeimų keliavimo ypatumai priklauso nuo šeimos narių skaičiaus, vaikų amžiaus, pomėgių, aktyvumo, įpročių ir pan. Pastaruoju metu atsiranda vis daugiau šeimų, kurios drąsiai vyksta į įvairias gamtines išvykas dviračiais ar baidarėmis, nepriklausomai nuo to, su kokiuo amžiaus vaikais keliauja. Pastaraisiais metais taip pat daugėja ir kelionių ar išvykų su kolektyvu, kurias organizuoja darbdaviai arba patys darbuotojai. Nepriklausomai nuo profesijos ar veiklų, kuriomis darbuotojai užsiima darbo vietoje, kelionės su darbo kolektyvu ugdo bendruomeniškumą ir bendradarbiavimą, moko planuoti laiką, darbuotojus motyvuoja ar net skatina kūrybiškumą. Tiek keliaujant su šeima, tiek su kolektyvu, darbingo amžiaus žmonės mėgsta aktyvias pažintines gamtines išvykas: neretai sudaromas konkretus maršrutas, keliaujama į tam tikrą Lietuvos gamtinį-kultūrinį regioną ar saugomą teritoriją. Aktyvus keliavimas yra naudingas daugeliu aspektų: vaikštant, judant ir aktyviai leidžiant laiką gerėja nuotaika, mažėja stresas, įgyjama naujų žinių, įgūdžių, patirčių, tampama aktyvesniais ir drąsesniais savo kasdieniame gyvenime.

Pasaulyje didėjant vyresnių nei 60 metų žmonių skaičiui (Europos Bendrijų Komisija, Žalioji knyga, 2005), senėjimo procesams ir klausimams skiriama vis daugiau dėmesio. Lietuvoje 2015 m. pradėta vykdyti Nacionalinė tyrimų programa „Sveikas senėjimas“, kurios tikslas – tirti kokybiško gyvenimo galimybes ir jį garantuojančias sąlygas vyresniame amžiuje (Nacionalinė mokslo programa, 2015). Ieškant sprendimų užtikrinti sveiką senėjimą, dėmesys skiriamas aktyvaus ir sveiko gyvenimo būdo skatinimui. Kaip nurodo Zumeras (2013), vyresnių žmonių fizinis aktyvumas turi būti skatinamas taip, kad nereikėtų didelių papildomų finansinių sąnaudų, jis turėtų būti susijęs su mobilumu arba fiziniu aktyvumu šeimoje ir bendruomenėje, bei vykti kuo arčiau asmens gyvenamosios aplinkos. Pasak Karlonaitės (2017), Lietuvos klimatas yra patrauklus vyresnio amžiaus žmonėms - jiems dažnai siūlomos sveikatos, ekologinio, kultūrinio turizmo formos. Vyresnio amžiaus keliautojai dažniau būna reiklūs ir žinantys, kokias vietas ar gamtinius objektus nori aplankyti. Kai kurie, net ir turėdami laiko ramiam poilsiui namie ar sodybose, renkasi aktyvias pažintines keliones.

Kelionių gamtoje planavimo ypatumai ir rekomendacijos

Nors ruošiantis neilgas išvykas ar keliones į gamtą, atrodytų, nieko ypatingo suplanuoti nereikia, tačiau kiekviena žmonių grupė yra ypatinga. Priklausomai nuo sezono, žmonių amžiaus, pomėgių ir netgi požiūrio į keliavimą, skirsis planuojami aplankyti objektai, laikas, apranga ir pan. Organizuojant išvykas su vaikais reikia atžvelgti į specifinius šios grupės poreikius bei numatyti, kad vaikai išvykos metu dažniau norės valgyti ar gerti. Be to, jiems yra reikalinga patogi apranga ir batai, vasaros metu būtina apsauga nuo saulės, liemenės, atšvaitai, svarbu turėti būtiniausių medicininių reikmenų, neplanuoti ilgų keliavimo atstumų. Išvyką vaikams organizuojantys ir juos lydintys asmenys privalo užtikrinti vaikų saugumą visos kelionės metu. Jeigu išvyka planuojama prie vandens telkinių, vaikai maudytis gali tik išvykos vadovui leidus ir griežtai prižiūrint. Jei lankomasi miesto parke, saugomose teritorijose ar kitose rekreacinėse teritorijose, vaikai privalo griežtai laikytis visų nurodymų ir parko vidaus taisyklių. Kelionei gali būti pasirenkamas įvairus transportas: tolimesnėms kelionėms patogiu rinktis autobusą, jei numatyta aplankyti vietovę nėra toli, galima planuoti ją pasiekti pėsčiomis, dviračiais, rečiau - riedučiais. Keliaujant gamtoje, vaikams reikėtų pateikti informacijos apie gamtinių išteklių saugojimą ir saugų keliavimą bei elgesį gamtoje. Siekiant užtikrinti saugumą (mažų vaikų priežiūra turėtų būti itin atidi), vaikų išvykos turėtų būti organizuojamos nedidelėmis grupėmis, juos turėtų prižiūrėti lydintis asmenys. Jei organizuojamos edukacijos gamtoje, užsiėmimams galima rinktis skirtingas informacijos pateikimo formas - filmuotą, vaizdinę medžiagą, praktines užduotis, per kurias galima geriausiai įsiminti informaciją ir įgytas žinias vėliau pritaikyti praktiškai. Gamtinių edukacinių užsiėmimų galimybės vaikams galėtų būti tokios: aplinkos (augalų, paukščių, kt.) stebėjimas, pažintis su skirtingomis ekosistemomis (pelkui, pievų, miškų, vandens, kt.), vaistinių augalų rinkimas ir ruošimas herbarams, orientavimasis gamtoje, vyresniems galima siūlyti tokias veiklas kaip pėdsekystė ar pažintis su retais augalais.

Mėgstantiems trumpas keliones su kolektyvu kelionę reikėtų planuoti iš anksto, aptariant kolektyvo narių norus ir lūkesčius, numatoma kelionė ar išvykos biudžetą, fizinių pasirengimą keliauti. Organizuojant kelionę, galima siūlyti prisijungti visiems norintiems arba surinkti tikslinę grupę (ypatingai, jei išvyka yra ekstremali, labai aktyvi, naktinė ar pan.), išsiaiškinti grupės lūkesčius dėl išvykos laiko ir trukmės, tikslo, tematikos, keliavimo būdo, maršruto. Taip pat rekomenduojama iš anksto išsirinkti lankytinus objektus, suplanuoti sustojimo taškus, suplanuoti tinkamą laiką bei vietą maitinimui ir poilsiui. Jei neplanuojama keliauti pėsčiomis, tuomet nedideliame kolektyvui patogiau keliauti autobusu – tokiu būdu planuojamos kelionės būna ekonomiškos, komfortiškos, gana saugios bei jų metu yra galimybė aplankyti daugiau objektų. Planuojantys išvyką į gamtą turėtų laikytis bendros kelionių planavimo etikos: iš anksto pateikti išvykimo/grįžimo laiką ir nurodyti vietą, prieš kelionę ar jos pradžioje supažindinti su visa programa, iš anksto pateikti rekomendacijas dėl aprangos ir kt. Kiti specifiniai kolektyvinių kelionių poreikiai - tai kelionės dalyvių skaičių atitinkanti transporto priemonė, lankytinos vietos turi talpinti dideles grupes, jei užsakomas maitinimas, turėtų būti atsižvelgiama į mitybos įpročius. Jei maitinimas nenumatomas, svarbu išvykos dalyvius apie tai įspėti ir numatyti sustojimus. Išvykoms tinkami visi gamtiniai objektai, kurie tenkintų grupės poreikius, būtų įdomūs. Pavyzdžiui, Kauno apylinkėse yra nemažai tokioms išvykoms tinkamų gamtinių vietovių ar objektų – tai Dubravos rezervatinė apyrbė, Arlaviškių pažintinis takas, Dubravos arboretumas, VDU Botanikos sodas, Kauno fortai, Žiegdrių geologinis takas ir kt.

Planuojant keliones vyresnio amžiaus žmonėms, tikslinga jas organizuoti nedidelėmis grupėmis, iki 10 žmonių. Šioje amžiaus grupėje neretai akcentuojama kelionės kaina, todėl verta atkreipti dėmesį, ar siūloma kelionės kaina nėra per didelė ir atspindi besidominčiųjų lūkesčius. Visgi, kai kuriais atvejais senjorai būna pasirengę mokėti daugiau už didesnį komfortą. Lankymui turi būti parenkami įdomūs, unikalūs objektai, nesistengiant programą perkrauti ilgų lankytinų vietų sąrašu. Gamtinių objektų lankymui turi būti skiriama pakankamai laiko neskubiai apžiūrėti lankomas vietas. Bendru atveju, yra daug gamtinių vietovių, kurios galėtų būti siūlomos senjorams. Galima siūlyti sveikatinimo keliones į Lietuvos kurortus, keliones į saugomas teritorijas, aplankant įdomesnius gamtinius bei kultūros paveldo objektus, keliones pažintiniais takais ar išvykas prie

įvairių vandens telkinių. Galima siūlyti ir nišines išvykas, pavyzdžiui rudens sezonu grybauti ar uogauti. Kelionės trukmė taip pat gali būti įvairi, pavyzdžiui, 1-3 dienų ar savaitgalio išvykos. Apibendrinant galima teigti, kad galutinį siūlomą produktą nulėms fizinės ir finansinės galimybės, išvykos tikslas, pageidaujama kelionės trukmė, aktyvesnio ar ramesnio poilsio poreikiai, kt. Kelionei turi būti parenkamas patogus, nebrangus transportas – autobusas ar traukinys. Planuojant kelionę, svarbu iš anksto pateikti informaciją apie planuojamus aplankyti objektus, keliaujančių žmonių skaičių, galimas papildomas išlaidas, maitinimą kelionėje, kelionei reikalingus daiktus, apibūdinti nakvynių vietą, jeigu planuojama nakvoti. Priklausomai nuo kelionės sudėtingumo, keliaujančiųjų amžiaus, fizinės būklės, būtina atsižvelgti į šios grupės specifinius poreikius. Numatant visas galimas situacijas, reikia įvertinti, kur keliaujantieji galės įsigyti maisto ir gėrimų, ar juos tenkins kainos ir bus pakankamai patogus visos išvykos metu. Planuojant laiką, tikslinga rinktis trumpesnius atstumus tarp objektų, skirti pakankamai laiko poilsiui. Maršrutai turi būti nesudėtingai įveikiami fiziškai. Esant poreikiui, pavieniams išvykos dalyviams gali būti teikiamos specifinės paslaugos. Planuojant gamtines keliones Lietuvoje, geriausia pasirinkti šiltąjį metų sezoną.

Nežiūrint gamtinių keliautojų amžiaus ar poreikių, bendru atveju tokio pobūdžio keliones galima planuoti tokiais etapais: idėja ir vizija – tikslas (pamatyti, išmokti, prisiblaškyti, pailsėti, aktyviai praleisti laiką) – poreikiai (aktyvi, pasyvi, pažintinė) – galimybės (fizinė sveikata, specialieji poreikiai, amžius) - trukmė – transporto priemonės – biudžetas – detalus planas (maršrutas, veiklos, lankytini objektai) – būtinų daiktų ir priemonių sąrašas (medikamentai, dokumentai, vanduo, specifinė apranga ir batai, įranga, atšvaitai, kompasas, veikiantis telefonas, kt.) – refleksija po kelionės.

Pastaruoju metu išvykos ar kelionės į gamtą yra siejamos su įvairių projektų įgyvendinimu (kūrybiniai projektai gamtoje, tam tikrų gebėjimų ugdymas, švietimas), mokomųjų, pažintinių stovyklų rengimu, varžybų, švenčių, festivalių, konkursų, konferencijų, seminarų, ekspedicijų, pažintinių ir mokomųjų žygių pėsčiomis, slidėmis, dviračiais, organizavimu. Suplanuoti išvyką į gamtą nėra paprasta dėl to, kad ne visus veiksmius galima numatyti ir įvertinti iš anksto. Gamtinių kelionių sėkmė priklauso nuo tinkamo sezono ar maršruto parinkimo, tikslinga aptarti ir įvertinti galimus kelionės trikdžius (traumos, transporto priemonės gedimas) ar gamtines grėsmes (prognozuojamas uraganinis vėjas, stiprus lietus, pūga, nuošliaužų tikimybė, kt.), ypatingai išvykose su mažesniais vaikais ar vyresnio amžiaus žmonėmis. Kuo geriau suplanuotos veiklos lauke, tuo keliavimas tampa lengvesnis ir leidžia labiau mėgautis buvimu natūralioje aplinkoje, tyrinėti naujas vietas, įgyti naujų žinių ir išpūdžių, aktyviai atsitraukti nuo įprastos rutinos.

IŠVADOS

Gamtinės kelionės yra susijusios su lankytojų vykimu į išskirtinai gamtines teritorijas. Priklausomai nuo keliaujančiųjų motyvų, tikslų, amžiaus ar pomėgių, keliavimas į gamtines teritorijas įgyja savitą bruožą, o planuojant tokias išvykas išryškėja specifiniai aspektai. Išanalizavus skirtingų žmonių grupių keliavimo į gamtą ypatumus, paaiškėjo tam tikri bendrumai, pradedant išvykos tikslo ir idėjos formulavimu, baigiant išvykos saugumo užtikrinimu ar tinkamu svarbiausios informacijos pateikimu prieš išvyką ir jos metu. Minėti aspektai yra svarbūs visiems vykstantiems į gamtą, nepriklausomai nuo to, koks yra keliautojų amžius, poreikiai ar pomėgiai.

LITERATŪRA

1. Bell, J., Wilson, J., Liu, G. (2008). Neighbourhood greenness and 2-year changes in body mass index of children and youth. *American Journal of Preventive Medicine*, 35 (6), 547–553.
2. Bell, S., Tyrväinen, L., Sievänen, T., Pröbstl, U., Simpson, M. (2007). Outdoor Recreation and Nature Tourism: A European Perspective. *Living Reviews in Landscape Research* 1. [žiūrėta 2020-04-14]. Prieiga per internetą <http://lrlr.landscapeonline.de/Articles/lrlr-2007-2/download/lrlr-2007-2Color.pdf>

3. Bernotas, V. (1998). Ekologinės moksleivių kultūros ugdymas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 5, 160-170.
4. Braubach, M., Egorov, A., Mudu, P., Wolf, T., Thompson, C.W., Martuzzi, M. (2017). Effects of Urban Green Space on Environmental Health, Equity and Resilience (Chapter 11). In Kabisch N. et al. (eds.), *Nature-based Solutions to Climate Change Adaptation in Urban Areas, Theory and Practice of Urban Sustainability Transitions*.
5. Burškaitienė, R., Vilkonis, R. (2012). Ikimokyklinės ugdymo įstaigos lauko ugdomosios aplinkos tobulinimo modeliavimas tėvų refleksyviojo vaikų patirčių suvokimo koncepcijų kontekste. *Tiltai*, 4, 165-173.
6. European Wilderness Society (2018). [žiūrėta 2020-04-14]. Prieiga per internetą: <https://wilderness-society.org/natural-tourism-is-a-chance-for-nature/>.
7. Europos Bendrijų Komisija, Žalioji knyga (2005). Demografiniai pokyčiai skatina naują kartų vienybę. Briuselis. [žiūrėta 2020-04-14]. Prieiga per internetą <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005DC0094:LT:NOT>
8. Fennel, D. A. (1999). *Ecotourism: An introduction*. London: Routledge. 315 p.
9. Galkutė, L. (2014). Kūrybiškumo ugdymo prielaidos. *Metodinė priemonė: Mokinių kūrybiškumo ugdymas gamtos moksluose*. Vilnius: Justitia. p. 9-25. [žiūrėta 2020-04-14]. Prieiga per internetą file:///C:/Users/37061/Downloads/leidinys_mokiniu_kurybiskumo_ugdymas-1.pdf
10. Gražulevičius, T., Vizbaras, V. (2013). Žmonių rekreacijos gamtoje gerinimas, aktyvinant dėmesį ir fizinį užimtumą. *Žmogaus ir gamtos sauga: 19-osios tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos medžiaga*. Kauno raj. Akademija.
11. Greenwood, A., Gatersleben, B. (2016). Let's go outside! Environmental restoration amongst adolescents and the impact of friends and phones. *Journal of Environmental Psychology*, 48, 131–139.
12. Gurevičiūtė, G. Lekevičius, E., Galkutė, L., Motiejūnienė, E. (1997). *Nojaus laivas: ekologinis ugdymas mokykloje*. Vilnius: Akstis. 133 p.
13. Hackett, K.A., Ziegler, M.C., Olson, J.A., Bizub, J., Stolley, M., Szabo, A., Heller, E., Beyer, K.M.M. (2020). Nature Mentors: a program to encourage outdoor activity and nature engagement among urban youth and families. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*.
14. Informacija apie lauko pedagogiką (2020). [žiūrėta 2020-04-14]. Prieiga per internetą <https://laukodarzelis.lt/>
15. Jampolskienė, A. (2008). *Alternatyvus turizmo vystymo kryptys Lietuvoje: magistro darbas*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
16. Jordan, M. (2014). *Nature and Therapy: Understanding counselling and psychotherapy in outdoor spaces*. Routledge, Taylor & Francis Group. London and New York. 142 p.
17. Karlonaitė, G. (2017). Senėjanti visuomenė turizmui duos pelno. [žiūrėta 2020-04-14]. Prieiga per internetą <https://www.vz.lt/laisvalaikis/akiraciai/2017/06/10/senejanti-visuomene-turizmui-duos-pelno&JcGYI>
18. Monkevičienė, O., Glebuviienė, V.S. (2011). Metodinis leidinys priešmokyklinio ugdymo pedagogams. [žiūrėta 2020-04-14]. Prieiga per internetą <https://www.upc.smm.lt/projektai/pletra/files/Metodinis%20leidinys%20priesmokyklinio%20ugdymo%20pedagogams.pdf>
19. Nacionalinė mokslo programa „Sveikas senėjimas“ (2015). LR Švietimo ir mokslo ministerija. [žiūrėta 2020-04-14]. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/8b5db9b0ad2811e4b1d79f4bef60993c/asr>
20. Nebbe, L. (2006). Nature Therapy. Chapter 17. Handbook on Animal-Assisted Therapy (Second Edition). *Theoretical foundations and guidelines for practice*, p. 385-414.
21. Nutt, K. (2018). Nature to be prescribed to help health and wellbeing. The Royal Society for the Protection of Birds (RSPB). [žiūrėta 2020-04-14]. Prieiga per internetą <https://www.rspb.org.uk/about-the-rspb/about-us/media-centre/press-releases/nature-prescribed-to-help-health/#aWIoOpj6dsvMIUeJ.99>

22. Šiaulytienė, D. (2011). Ugdymo ir kultūrinės veiklos erdvės mokyklų gamtinėje aplinkoje. *Švietimo naujienos* 10(310), priedas *Mokyklos aplinka* 2.
23. The European market potential for nature and ecotourism (2020). [žiūrėta 2020-04-14]. Prieiga per internetą <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/nature-tourism/nature-ecotourism-europe/>
24. Zumeras, R. (2013). Pagyvenusių žmonių fizinis aktyvumas ir sveikata. Metodinė-informacinė medžiaga, skirta visuomenės sveikatos priežiūros specialistams, renginių organizatoriams ir sveikos gyvensenos edukologams. Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centras. 78 p. [žiūrėta 2020-04-14]. Prieiga per internetą http://www.smlpc.lt/media/file/Skyriu_info/Metodine_medziaga/Pagyvenusiu%20zmoniui%20FA%20%28metodine-informacine%20medziaga%29.pdf

Šiam straipsniui dalį pirminės informacijos padėjo surinkti Ekoturizmo studijų programos 3 kurso studentai, ypatingai dėkoju T. Fridmanui, R. Veličkaitei, R. Varnelytei, R. Bubulaitei ir K. Bartaševičiūtei.

PECULIARITIES OF NATURE TRIPS

IVETA VARNAGIRYTĖ-KABAŠINSKIENĖ

Kolping University of Applied Sciences

Nature trip is one of the most popular travel forms, suitable for people of any age, needs or hobbies. The article discusses the possibilities of different people groups to choose nature trips. Nature trips are associated with the implementation of various projects, the organization of educational, sightseeing tours, expeditions or camps, the organization of celebrations, seminars in the nature and active leisure, choosing cognitive and educational trips on foot, ski and bicycle. Planning a nature trip is not easy because not all factors can be assessed in advance. In general, when planning nature trips for different groups of people, similar things are emphasized: the purpose of the trip, the expectations, needs and opportunities of the participants, the estimated trip duration, transport, budget and list of necessary measures and a detailed plan is prepared.

IŠŠŪKIAI IR SOCIALINĖ ATSAKOMYBĖ VERSLE

Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos pranešimų medžiaga

ISSN 2029–7130

SL 344. 2020-06-16. 6,125 leidyb. apsk. l.

Tiražas 10 egz. Užsakymas 160. Kaina sutartinė.

Išleido Kolpingo kolegija, Raguvos g. 7, 44275 Kaunas

Spausdino leidyklos „Technologija“ spaustuvė, Studentų g. 54, 51424 Kaunas